

Fastlags Bibl. En kort

55
54
Afhandling
Om
**Børne-Koppernes
Undpoddning,**

Ell
Underretning for dem paa Landet,

Som,

I Henseende til Situationen, mang-
ler Lægens Hielp.

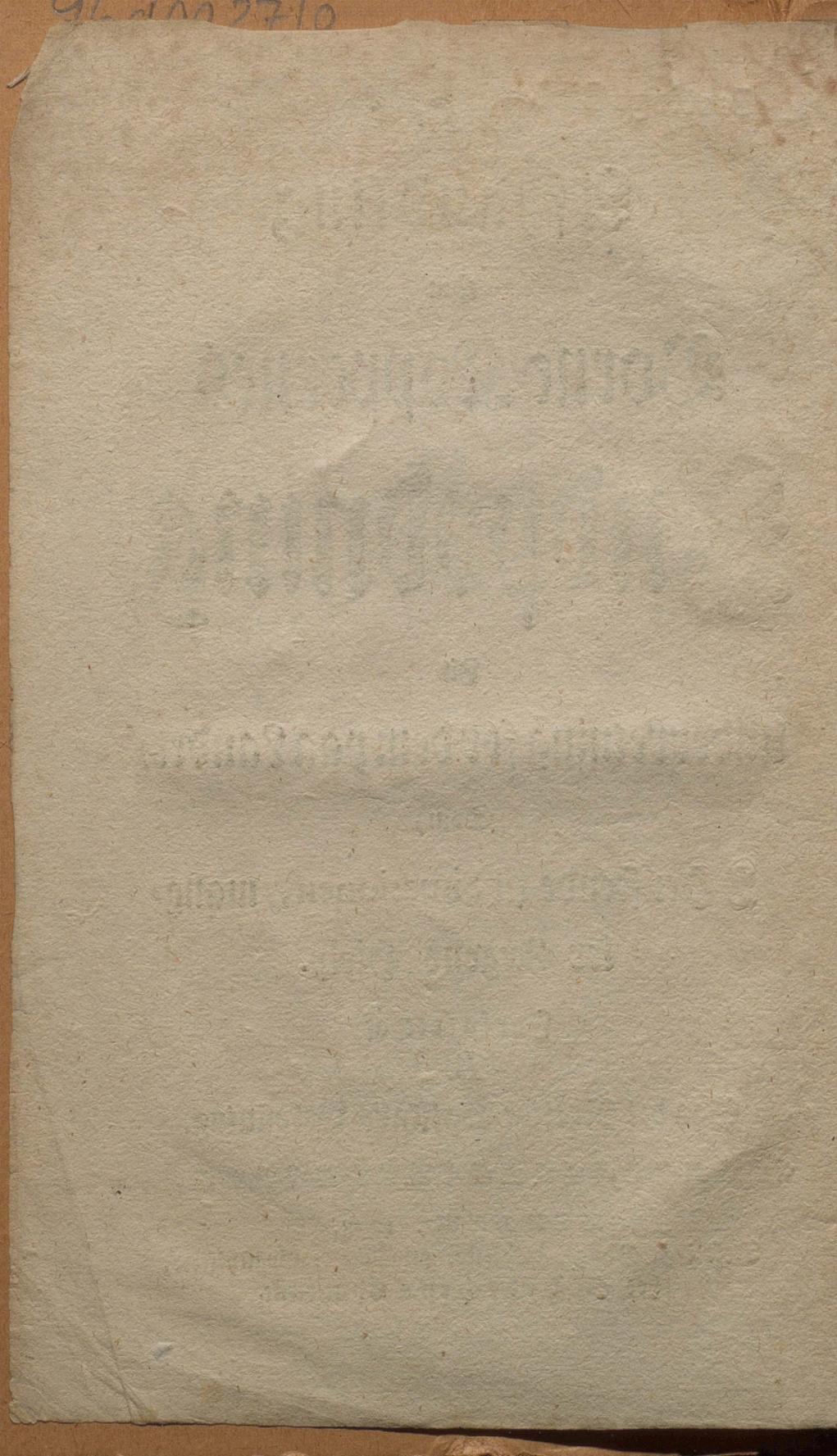
Forsattet af

G.J.A. Nekner

Paa det Nyttige Selskabs Bekostning.

B E R G E N , 1778.

Eryft i S. Kongl. Majests. prævilegierede Bogtrykkerie,
hos S. D e d e ch e n s Esterleverske.

Fortale.

Det Nyttige Selskab i Bergen har tillige med en Deel Venner i Stiftet anmodet mig, til at skrive en Afskrift om Børne-Koppernes Indpodning. Jeg holder det for min Pligt at efterkomme et Forlangende, som figter til det menneskelige Kiens Vel, og Statens Flor og Styrke, naar ved dette Middel dens Medborgere kan conserveres og formeeres.

Vi har ey Mangel paa de Skrifter, som handler om Indpodningen, og handler saa grundig derom, at de hverken kan forbedres af mig eller noget nyt tilsettes. Der foredrages i denne sorte Afskrift intet, som ikke tilforn i en Sydenhams, Meads, Kirkpatriks, Tissots, Surhams, Friis Rottbolls, m. f. Skrifter er at finde.

Disse store Mændes Forstifter og Anmærkninger, og mine egne Tagtagelser ved alle dem, som af mig selv ere blevne indpodede, har været mine Veyledere til at udarbeide disse saa Art med den mueligste Indskræntelse. Dette Skrift er dersor ikke for de Lærde eller Læger af Profession, dem kan intet Nyt fortelles deri, men det er bestemt for dem paa Landet eller i Stiftet, som savner begge, en Læge og Chirurgus.

Norges locale Beskaffenhed, men i Særdeleshed Bergens Stift, som med saa utallige Fiorder ligesom er igienemstaaret, Bonden-Gaardene, som ligger saa langt fra hverandre, og saa adskiltie, de lange og for Modvind øftest umuelige Ese Reyser til Byen, hvor de allene kand fåae Raad og Læge-Midler, synes at kunde giøre mig det smigrende Haab, at jeg ey har spildt Tiden unyttig med dette Arbeide.

De Herrer Prester, Vorigheds Personer og Proprietairer paa Landet, trivler jeg ingenlunde paa vil være Fædre og Velgjørere imod sine Medstabeninger, de kan best undervise Bonden, de kan letttere betage hans Fordomme, og veylede ham i det, som han ikke kan satte, og som overgaaer hans meere indskrænkede

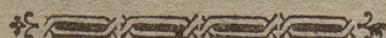
* * * * *

Fornufts Krebs og Tanke-Kraft. Det er langt fra min Meening at paatvinge ham Indpodningen, den bor være frivillig, og han faaer nok selv Lyst dertil, naar han seer først, den lykkes gode hos andre. Men dette vilde jeg ønske, at han maatte underrettes om, naar hans Born bliver syge af Horne-Kopper, at holde dem ester de givne Dietets og Forholds-Regler, og rense dem for ivehen med et eller to til deres Alder passende Lareer-Midler. Om ikkun faa paa denne Maade, som jeg tilfulde troer, kunde blive frelstie med Livet, hvilken Besonning var det ey for mig? og hvilken rørende Glæde maatte ey opfylde det solende Hjerte, som havde befordret en saa god Gierning?

Jeg har ey skrevet for Egennytte eller Fordeel, ikke heller for et forfængeligt Navn at være Autor, og langt mindre for at vente kildrende Bersammelser; Jeg ønsker ikkun allene, at dette lidet Skrifst maatte svare til min Altraae og den sande Ere jeg søger derudi, at kunde opfylde de Pligter, som jeg skylder Guld og Kongen, Fæderuelandet, mine Medborgere, mit Embede og min Samvittighed.

Gid denne Afhandling kunde endeligen blive et Middel til at blotte den Skare af Omlovere og Qvaksalvere, som ikke kand ryddes af Veyen, og ey kan twinges af Øvrigheden, da de betaler sine Strafsboder, og paa nyt ligesult bedrager den gemene Mand for Penge, Helbred, ja oftest Livet selv.

Lægerne kan let beroelige sig over denne skadelige Vorben, naar de ey havde andre Bevægelses Grunde end Egennytte eller Fordeel; thi disse Qvaksalvere formindser Lallet paa dem iblandt den gemene Mand, som søger Hjelp hos en restkaffen Læge, og betager ham dersor et morsommeligt Arbeide. Men hvilken Læge er vel saa Samvittighedsloss og nedertrægtig, at han vilde kisbe nogle roelige Limer for en saa dyr og forhadt Pris? Hr. Tissot skriver: Hver Dag i Aaret udmærkes ved en Mængde af Slagt-Offere, som af Qvaksalvere befordres til Graven, og Ædelæggelsen, som de forvolder, er uden Ende.

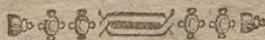
Forin:

Forinden jeg gaaer til det Practiske i denne Afshandling,
kan det ey være af Veyen, at erindre først noget om
Historien, og den Skæbne, som Indpodningen fra
sin spøde Ungdom af har erfaret i Europa.

Dersom man vil bringe de naturlige Børne-Kopper i Lig-
ning med de indpodede, saa maatte der i tvende Syge-Huse, af
 hvilke det ene var bestemt for de naturlige Kopper, og det andet
for de indpodede, i Tie eller fleere Aar holdes Bog over, hvor
mange der døde af de naturlige, og hvor mange der mistede Livet
ved de indpsdede? Dette er sted i London, og Erfarenheden har
viist, at i Hospitalet for de naturlige Kopper doer 2de af 13,
naar ikun en af 345 i Hospitalet for de indpodede mistet Livet.

Skal den historiske Troe, som den bor, staae ved Magt,
saa maa formodentlig denne Beregning af sig selv bestemme sine
me Forældres Hierter til en Beslutning, naar de veed, at Ha-

bet til at beholde sine Born ved Indpodningen forholder sig imod dette Haab ved de naturlige Borne-Kopper, som 53 imod en, naar man ydermere vil overveye de Fordeele, som Indpodningen fører med sig, saa bør ey heller forglemmes, at Dods Farer ikke er den eeneste ved de naturlige Kopper, men at ogsaa andre Folger kan være ligesaa betydelige og jammersfulde, som Doden selv; for Exempel: at mange, som ey mistet Livet, bestandig ere blevne blinde, lamme, contracte, og uafstadeligen plages af de yndværdigste Svagheder, indtil omsider deres længselfulde Haab ved Dodens Komme opfyldes.

En Heltinde af sit Kien, Lady Wortley Montague var den første, som for 60 Aar siden bragte Indpodningen over til Engelland; Hun havde i Constantinopel, hvor hendes Gemahl var Ambassadeur, selv seet de væmmeligste Folger og Virkninger af denne Operation. Til Constantinopel kom Indpodningen for 100 Aar siden, fra Circassien og Georgien, hvor den tilforn i nogle Aarhundrede havde været i Brug; og, som Historien visner, saa har den i China og Ostindien endnu meget længere tilbage i Tiden været bekjendt.

Fra London udbredede sig Indpodningen over hele Engel-land, den gik desira over til alle dens Colonier, og vandrede omsider omring i hele Europa, indtil det yderste af Nord-Polen. Men, som alle nye Opfindelser nu roses, og nu lasses, snart finder Forsvar, og snart igjen dadles, saa har det ogsaa haact med Indpodningen; i nogle Stater har den staact sig igennem og vundet Seyer, i nogle finder den endnu Vanskeligheder, og maa vente paa en gunstigere Tidspunkt, indtil omsider Tiden maaskee bortlager alle Fordomme, og gior den mere og mere almindelig.

Strax

Strax efter at Indpodningen kom i Udraab i Engelland, blev den høftig angrebet. Hr. Massey, (*) en Præst, holdte en Tale, som siden ogsaa kom i Trykken, hvorudi han pag. 6 paa-
stod, at Hjoh af Handen var blevet indpodet; og pag. 8 og 9, siger han med udtrykkelige Ord:

„Man skal med Moye iblandt den store Mengde af skade-
lige Opsindelser nogensinde kunde fremviise et Exempel, som var
opfyldt med meere Vantroe og Guds Fornægtelse end Opsindel-
lsen af Indpodningen.

Og Pag. 20 staer: „Indpodningen giver os ikke Sikkerhed
imod nogen Fare, hvilken vi i den naturlige Vey ere underkastie-
de; Den tilbyder os ingen virkelig Fordeel, som man jo lige-
saa godt ved den sædvanlige Haandleitung af Sygdommen kun-
de have, og er derimod utsat for mange Umageligheder og me-
get Ondt, hvorfor vi, i Sagens naturlige Løb, enten ere gan-
ske frie, eller ikun lidet plages deraf.

Pag. 21. og 22. taler han: „Man kand paastaae, at vorne
Mennesker, naar de af Naturen har en god Constitution,
eller de, som ey har svækket sit Legeme, eller i samme Tid ey ere
behæftede med nogen legemlig Svaghed, som har sin Grund i
Umaadelighed eller andre Udsævelser, finder en ligesaa god og
maaßkee bedre Forandring for deres Liv i den naturlige Vey,
end Born i den unaturlige ic.

Videre skriver han Pag. 23: „Hvad angaaer Couren, som
Indpodningen tilbyder frygtsomme Personer, som saarere kan lig-

(*) Sl. J. Kirkpatriks Erläuterung der Einpfropfung.
overs. af P. J. Heineken i Fortalen Pag. 33.

, ge under, intil de har overstaaet Proven; og Sygdommens
, Bishev, som i denne Vey ey beviser sig saa streng og dødelig,
, disse, omendskont de blive som besynderlige Recommendationer,
, for dens Udvølelse paatrængede, lader desuagtet ey til at være
, andet, end blotte Indbildninger.

Pag. 26. siger han endeligen: „Der kan dersor af dette tyde-
ligen sees, at ingen virkelig Fordeel kand opnaes, naar man
underkaster sig disse bedragelige Prover. Der er ikke heller her
den mindste Sikkerhed imod de Farligheder, som sædvanlig pleye
at være ved denne Svaghed i sin naturlige Vey.

Saaledes skildrer Hr. Massey, i hans heele Tale, Ind-
podningen ey med de fordeelagtigste Farver. Han bliver dersor
af Hr. Kirkpatrick allene ansort som en af de hæftigste Modstan-
dere imod Indpodningen; da der fandtes tillige flere i England,
som den Lid antastede Indpodnings Verket. Da Hr. Massey
af theologiske Sætninger har sat sig imod Indpodningen, saa
vilde det lade ilde af mig, som Læge, at kaste mig op som Dom-
mer over ham. Jeg overlader det til dem, som besidde Anseelse
nok, til grundigen at kunde overbevise os, at vi tage Feyl, og
giøre Indgreb i Skaberens hellige Rettigheder.

Den beromte Ridder Sloane, som i Videnskaberne og i
Læge Konsten har gjort sig et udødeligt Navn, vilde i Begyndels-
sen ey heller give sit Samtykke til Indpodningen, men, efter at
han noye havde undersøgt den, og af Erfarenhed var blevet over-
bevist, saa forandrede han ey allene sin Meening, men blev tillige

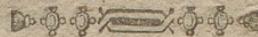
en viis Forsvarere af Indpodningen, og tog ej i Betenkning der-
efer selv at indpode den nærmeste Kron-Arving til England. (*)

Fra England vil vi gaae over til Frankrig. Indpodningen
fandt der snart sine Velyndere, men den maatte tillige imodtage
saa mange Fiender og Modstandere, at ikke i noget Land eller Ri-
ge, hvor Indpodningen blev indbragt, har været saa store Bevæ-
gelsser, som i Paris.

Faculteterne vare imod hverandre. Det store theologiske
Facultet i Paris, som kaldes Sorbonne, indgav sine Betenk-
ninger, at Indpodningen ej skulle tillades, men jages igjen i
Landflygtighed. Den var derfor lang Tid ligesom i en Dvale,
indtil om sider det kongelige Huus blev indpødet, hvorefter Ind-
podningen fulgte Fremgang i alle Provinzer af Riget med de lykke-
ligste Følger.

Lægerne vare indbyrdes imellem dem selv af modsatte Mee-
ninger ved denne nye Opsindelse. Dr. Hosty, Doctor ved det
medicinske Faerltet i Paris, en Irskmand af Godsel, vilde derfor
i egen Person undersøge, hvor vidt dette Forvarings Middel,
som i hans Hæbreneland saa højt blev agtet, kunde være overeen-
stemmende med Sandheden. Af denne Marsag reyste han over
til London, og forblyv der i 3de Maaned, og lod siden i Année
Litteraire indrykke en Beretning om alt, hvad han i Henseende
til denne Operation havde seet og hørt. Han saae selv i London
252 Personer fra 3 til 36 Aars Alder at indpodes, som alle lyk-
keligen kom derfra, og man forsikrede ham tillige, at af 851 Per-

(*) Sammlung ausserlesene Wahrnehmungen aus der Arzney
Wissenschaft 2. Band Pag. 86.

foner, som i Hospitalerne vare indpodeede, ikke flere end 4 havde mistet Livet paa en Tid, da der efter Listernes Udviiening i Hospitalerne døde 2de af 9 af de naturlige Kopper. (*)

Man gjorde ydermere den Indvinding, at de Indpodeede ikke vare sikre for at faae alligevel de naturlige Børne-Kopper igien, og der rejste sig en stor Strid blandt Lægerne, da den berømte Hr. Tronchin blev kældet af Hertugen af Orleans fra Genff til Paris, for at indpode nogle af det Kongelige Huus; thi der sandtes mange, opmuntriede af Prinsens Exempel, til at lade indpode sine Børn.

I blandt dem blev Hr. de la Tours Son, som var 9 Aar gammel, af Hr. Tronchin i Aaret 1756 indpodet, hvilket havde det lykkeligste Udsald, da han ey sik flere end 60 Kopper. Men 2 Aar derefter blev den unge de la Tour syg; Der kom Kopper frem i Ansigtet og paa hans Legeme, som i 24 Timer blev fulde af et rødagtigt Vand, sprang op og gav ingen Materie eller Suppuration fra sig. Dette bragte heele Publicum i Bevægelse, og 4 Doctores maatte, paa Prinsens Ordre, undersøge Svagheden; men enstemmigen aflagde det Vidnesbyrd, at det ikke havde været de nægte eller Vandkopper, som Frankmanden kalde petite verole volante. (**)

Overfroe, Fordomme, Misundelse, Indbildning og Hab, disse føle Uhyrer, som fortørner Skaberen og vancere Menneskeligheden, udklækkede en Hohen Logn; Det var ikke nok, at de

Indpo-

(*) Samlung auserlesener Wahrnehmungen aus der Arzney Wissenschaft z. Band Pag. 244.

(**) Neue Samlung auserlesener Wahrnehmungen z. I. Band Pag. 151.

Indpodede skulle have faaet de naturlige Borne-Kopper, men man vilde ydermere forsikre, at der fandtes i Paris nogle, som tyvende Gange havde udstaet de naturlige, folgeligen kunde saa meget mindre de indpodede sættes i Sikkerhed for dem.

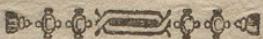
Saaledes sogte man at forvirre Menneskene, og drage en tyk Taage over Sandheden. Jeg tilstaaer gjerne, at det ey er umueligt, at faae de naturlige Borne-Kopper igien, og, hvis saa var, hvorfor kunde det da falde urimeligt, at en indpodet sik de naturlige? Men dette troer jeg ogsaa tillige, at øflest kunde de vægte, hvorfaf Lægerne tæller nogle Sorter, med sine visse Benævnelser, undertiden af dem ansees for de ægte; da hiine ey uden Vanskellighed og farlige Tilfælde forekommer Lægerne. Lægen er jo et Menneske; og hvilken vilde vel fritate sig fra, at kunde tage Feyl?

Man skulle have ventet, at da Indpodningen i England og Frankrig saa meget havde reyst Hovedet i Deyret, den, som en Vilgierning af Skaberen til mange Menneskers Vedligeholdelse, maatte finde mindre Anstod og Modsigelse i Holland og Thyskland; Ney, langt fra, at man i Begyndelsen fandt Behag deri; den kom under Had og bitter Forsigelse, og gik meere end en Gang igennem Skiers-Jlden.

Dr. Petrus Camper, (*) Professor i Gronningen, fortæller, da han i Aaret 1750 paa det anatomiske Auditorium i Franeker offentlig lærte Indpodningen, fandt hans Lære-Sætninger de største Vanskelligheder, da han dog selv i Lon-

don

(*) In seinen Anmerkungen über die Einimpfung der Blattern,
Pag. 2. in der Einleitung.

von havde seet de lykkeligste Folger af de anstillede Forsøge
hos den berømte Vand-Læge Winchester.

En Præst der paa Stædet satte sig hæstig imod Indpodning-
gen, men den samme lod siden i Aaret 1769 selv indpode sin egen
Broder, Son af Hr. Coopmans, og hans heele Familie i Gron-
ningen af Hr. Camper med det lykkeligste Udsalg. Saa meget
formaaer Liiden! Lyve Aars Forløb, forinden Fordomme efter-
haanden blev svækkede. (*)

I tre Maaneber vare over 400 blevne indpodede af alle Stæn-
der. Man takkede Gud offentlig i Kirken for denne Welgierning,
og bad, at det maatte behage ham, ataabne Alles Dyne, at de
af dette Exempel tydelig kunde blive overbeviste om, at den Aller-
hoyeste endnu ikke havde forglemt at elske Menneske-Slagten.

Endstiont Indpodningen, meest af theologiske Lære-Sætninger i
England, Frankrig, o. s. v., er blevne ansægtet, og jeg hverken kan,
ey heller, om jeg kunde, vil indlade mig i nogen Striid derover, da
jeg selv, som Læge, er ganske neutral, og ingen søger eller har
søgt at overtale til Indpodningen, men har gjort mig det til en
Lov, at enhver deri maa bestemme sig selv; saa finder jeg det dog
ey af Veyen her at ansøre tillige to store Theologer, og for sine Vi-
denskaber i den lærde Verden meget berømte og værdige Mænd Hr.
Procancelor Cramer (**) og Hr. Over-Confistorialraad Süssmilch,
hvilke begge har bekendtgjort sine Tanker om Indpodningen.

Den Førstes Ord ere i Oversættelsen disse: „Det er let at
„bevise, hvorledes Inoculationen er ingen Synd, i Betragtning
„af

(*) Camper in seinen Anmerkungen über die Einimpfung der Blättern Pag. 4. in der Einleitung.

(**) Der nordische Aufseher 117 Blat.

„ af vore Forbindelser med Guld. Var den en Synd, i Henseende
„ til disse Forbindelser, da maatte den fornærme de Pligter, os
„ paaligge, mod det højesti Væsen. Man burde da kunde bes-
„ viise, at den stred mod den Kierlighed, den Verbsdighed, den Tak-
„ nemmelighed, den Tillid, den Hengivelse i hans Billie, hvilke
„ vi ere ham skyldige. Vel kand disse væsentlige Pligter forsom-
„ mes ved Inoculationen, saavel som ved alle andre Guds Vel-
„ gieringers Brug; thi Inoculationen, som et noyttigt og forsøgt
„ Middel til at bevare og forlænge Livet, bør vist leede os til at
„ beundre Guds Viisdom og Godhed, hvilken lader Menneskene
„ opdage sikkre og gode Hielpe-Midler mod nærværende eller mod
„ vist forestaende Farer. Saa er og den, der engang har Bis-
„ hed om Inoculationens Nytte, forbunden til at ansee den, som
„ en Guds Velgierning, til at takke ham derafore, til ikke at bruge
„ den uden Tillid til ham, og uden en villig Hengivenhed i hans
„ Billie i Almindelighed, følgelig og i Henseende til Curens lykke-
„ lige og maaßke ulykkelige Udfald. Forsommer nogen disse
„ Pligter, han synder dog ikke ved Inoculationens Brug, men
„ ved de Pligters Forommelse, hvilke han her, saavelsom ved
„ andre Handlinger skulle have iagttaget: Gud har budet os,
„ ikke at sætte vort eget eller andres Liv modtvilligen i Fare; men
„ Inoculationen strider saa lidet imod dette Bud, at den snarere
„ kan ansees, som et Middel til at opfyde samme; thi den dræ-
„ ber ikke meere, end andre Lægedomme eller Præservativer, hvis
„ Brug i de fleste tilfælde og Omstændigheder er god og uyttig,
„ men undertiden dødelig, og ofte geleydet af øvensynlig, om ikke
„ gandske vis Fare, og dog er den tilladt. Man gør og ikke
„ derved noget Indgreb i Guds Herredomme over vores Liv, og i
„ hans

„hans Hensigters Bestemmelse, efterdi han, dette Herredomme
 og denne Bestemmelse uagtet, ikke allene har tilladt, men og
 virkelig besalet at bruge alle i sig selv uskyldige og ikke med andre
 Bligter aabenbare stridende Midler til vores Livs Ophold og
 Forlængelse, som og at afværge de større og vissere Farer, end
 forsomme, ved at vælge de mindre og uvissere. Ikke heller
 friste vi hans Godhed eller hans Visdom ved at inoculere. Thi,
 hvad er det at friste Gud? Man frister ham, naar man fore-
 tager noget, med det Forstet at ville bevæge ham til at give nye
 og overordentlige Beviser paa hans Forsyn, og paa hans for-
 lyndte Sandheder, naar man syrter sig i Farer, af hvilke man
 ikke kan reddes uden ved et Underværk, eller Guds Almagts u-
 middelbare Mellemkomst, uden Naturens sædvanlige Lobs Op-
 hævelse; eller naar man mobtvilligen overtræder hans Bud, for
 at probe, om man ikke usstraffet kan synde imod ham. Anderle-
 des kunde de Ord, at friste Gud, umuelig forstaaes. Er nu
 dette saa, da kan ingen foretasse dennem, der ved de kunstige
 Kopper sætte sig i Sikkerthed for de Naturlige, at de friste Gud.
 Thi de kræve ingen nye og usædvanlige Beviser paa hans Forsyn;
 kvertimod, de indrette deres Oppførsel efter de Beviser, han
 allerede haver givet. De vore sig ikke i nogen Fare, af hvilken
 de ved et Underværk maa reddes; thi Inoculationen er selv et
 lykkeligt og af Gud velsignet Middel imod den store Fare, hvil-
 ken folger med de naturlige Borne-Kopper. Hvorledes kunde de
 da bestyldes for at friste Gud?""

Hr. Over-Consistorial-Raad Søzmilch udtrykker sig saa-
ledes: *)

„Da

(*) In seiner göttlichen Ordnung in der Veränderungen des menschlichen Geschlechtes 2. Theil Pag. 440. n.

„Da man af Historien om Borne-Kopperne veed, at de
 „først for omrent 1000 Aar siden i Europa ere bleone bekjendte;
 „at de altsaa ikke ere saaledes, som andre Sygdomme, grundede
 „i den menneskelige Legems-Natur, og blive folgeligen en nye
 „Forgift; at de formedelst mangfoldige Prover ved Indpodningen
 „kan giøres fast gandske uskadelige, at neppe een iblandt 300
 „Indpodede dører; at de ey heller kommer igien, som man uden
 „Grund har indvendt. Skulle man ikke med al Alvorlighed, af
 „Forbarmelse mod Born, af Kierlighed til det menneskelige Kion,
 „til sig selv og sit Land og Hædreneland bruge dette store Hielpe-
 „Middel, som Forsyнет først i de seenere Tider har ladet blive
 „bekjent iblandt os? Og skulle en Regent ey, af Kierlighed
 „imod sit Folk og Land, og særdeles i Henseende paa Grund af
 „Folke-Formeerelsen og sin egen Fordeel, søge at bringe det i
 „Udsølvelse, og ey at spare noget Middel og Bekostning, for at lade
 „først med Belonninger giøre dette fortræffelige Rednings-
 „Middel bekjent iblandt den gemeene Mand, da de For-
 „nemme siden af sig selv vilde følge efter?

„Man indvender endnu, at det vilde blive et Indgreb
 „i Forsyнет. Tyrken gior samme Slutning: Pesten bliver af
 „Guds bestilket; ingen kan, uden Guds Villie, dø; Doden
 „er et sandt Gode for en Ismaelite eller Muselman; det er,
 „den som har den rette Lære, troer og over den. Folgelig
 „maa man ey sætte sig imod Pesten, men lade den have fric-
 „kob, efterdi man ellers skulle giøre et Indgreb i Forsyнет
 „og den guddommelige Villie. Hvor meget forsiktig bor man
 „dersor ikke være i slige Slutninger, og giøre vel Forstiel,
 „hvilket der er Guds fuldkomne og naadige, og hvilket der
 „er hans tilladende Villie, efter hvilken han lader ske deslige

, vnde

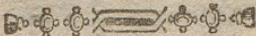

„onde Ling, men hvorved det tillige staaer Mennesket frit for,
„til sit Livs Vedligeholdelses Pligt, at sætte sig imod et til-
„ladt Onde, og at anvende Hjelpe- og Rednings-Midler
„imod et Onde eller en Sygdom fornustig, og i Tillsid paa
„hans Welsignelse. Jeg har virkelig kiendt Folk, som ellers
„tænkte fornustig, men af denne urigtige Slutning aldeles ikke
„vilde bruge nogen Læge eller Læge-Midler.

„Man indvender ydermeere imod Bruget af dette store
„Middel, at det alligevel er med Fare forbunden, og at man
„vey haver Ret og Magt at utsætte sit Barn for nogen Livs
„Fare; hvorfor ogsaa Forældre maatte giore sig den storsie
„Samvittighed, og blive ganske utrestelige, dersom et saadant
„Barn døde. Herpaa tiener til Giensvar:

1) „Jeg vil tilstaae, at Forældre ej bor sætte sine Born
„i Fare. Men derimod skal man og tilstaae mig igien, at
„Forældre af to onde Ling og Farligheder maa vælge den
„mindste, naar begge ere uundgaelige. Men nu er Indpod-
„ningen en ulige mindre Fare, end naar Born bekomme Kop-
„perne efter dette ordinaire Lob. Folgeligen er det klart, at de
„maa præferere Indpodningen, saa fremt de ellers vil handle
„som retskafne og kloge Forældre, og fornustig udsøve sin Kier-
„lighed imod Bornene. Men at Indpodningen med en ulige
„mindre Fare er forbunden, dette er læt af det foregaaende
„nat bevise. Man veed af Erfarenhed, at fast alle Mennesker
„saaer Borne-Kopper, og jeg troer ikke, at en iblandt 100
„Personer undgaaer dem. Da nu blandt 1000de Døde tælles
„80, som ere døde i Borne-Kopperne; saa folger, at den
„12te Deel af alle Mennesker doer i Borne-Kopper; da yder-
„meere

„meere alle Mennester, indtil gandske saa, maa utsaae Smaa-
 Kopper, saa folger, at af alle dem som har Borne-Kopper,
 hvilke ere fast alle Mennester, den 12te Deel dør. Men nu
 er ved de i England og det Engelske America giorte Forsøge, til-
 strækkeligen bleven bevist, at iblandt dem, som har utsaaet de-
 indpodede Kopper, neppe een af 300 til 400, ja flere, tilsel-
 digvis ere dode derudi. Vi ville kun antage 300, som det
 mindste. Folgelig forholder sig de af de naturlige Kopper dode
 til dem, som ved Indpodningen sætter Livet til, som 12 til 300,
 eller som 1 til 25. Faren er dersor ved de indpodede 25 Gange
 ringere, end ved de naturlige. Haabet, lykkeligen at overvinde
 dem, er 25 Gange større. Og naar man ogsaa kunde tilstaae,
 at flere af de indpodede dode, saa bliver min Sats siedse bevist,
 naar ogsaa ikun 10, 12 eller 15 Born mindre dode af de ind-
 podede. Hvad skal nu en Fader vælge, som med en fornuftig
 Minhed elsker sit Barn, og er betenktaa paa at conservere det?
 Overlader han sit Barn til den naturlige Besængelse, saa maa
 han frygte for, at det lettelig kunde iblandt 12 Born frarives
 ham. Bliver det oversalden af Kopperne paa en Tid, da de ere
 ondartige og epidemiske, saa dør et Barn af 6. Faren bliver
 dersor endnu engang til sea stor, som naar de ere godartige, og
 imod de indpodede bliver den som 1 til 50, eller Faren er 50
 Gange større. Maar man derimod lader indpode, saa er Haab-
 bet at frelse Barnet, imod Haabet ved de godartige Kopper,
 som 25 til 1, og ved de ondartige, som 50 til 1, eller 50
 Gange større. Da man nu ey kan vide, om et Barn skal til en
 god eller til en epidemisk Tid faae Kopperne, men ved Indpod-
 ningen derimod kan vælges den beste Aarets Tid, og den beste
 Art af Kopper, saa bliver man alltid underkastet den største

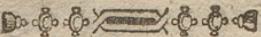

„Fare; men naar vi endogsaa staae stille ved den ringeste, saa
 „er den siedse 25 Gange større, end ved Indpodningen. Da nu
 „videre Borne-Kopperne ere et almindeligt Onde, saa spørges:
 „Hvad skal Forældrenes Fornuft og Kierlighed vælge? Skal og
 „maa man ikke iblandt to onde Ting vælge det mindste? Er det
 „ikke endog den allerstørste Pligt, at man conservere sit Barns Liv,
 „og ved god Forsorg formindsker dets Lives Fare saa meget, som
 „det nogensinde er muligt? Folgelig bliver det klart af dette, at
 „Indpodningen ikke staaer i vort frie Valg, om man vil bruge den
 „eller ikke, men man er saaledes dertil forpligtet, at man ej fun-
 „de være et Menneske, ej en Fader, ej en Christen og Patriot,
 „naar man ikke til sit Barns, til sin Ræstes og sine Medborgeres
 „Frelse bruger og besvører den, og af alle Kresters arbejder paa
 „dette Hielpe - Middels Udbredelse. Et Menneske maa, efter det
 „Baand af Kierlighed som knytter os sammen, sage at frelse den
 „anden ud af Faren, og conservere sine Medbrødres Liv. En Fa-
 „der har endnu en nærmere og stærkere Forbindelighed til denne
 „Plicht imod sit Barn paa sig. En Patriot bliver, ved Betragt-
 „ning af sine besynderlige Pligter imod sit Farerneland og bets
 „Bel, som bestaaer i den Sikkerhed, Magt og Lyksalighed, hvil-
 „ken hænger af Folke-Formelsen, endnu meere dertil forpligtet.
 „Hos en Christen bliver alle disse Grunde forstærkede, og tilsam-
 „men foreenede.

Saaledes har Hr. Over - Confessorial - Raad Süßmilch
 endnu omstændeligere udfort sit Forvar for Indpodningen i de
 øvrige Bladé, hvortil jeg vil henvisse Læseren, som det maatte
 interessere, i alt at blive underrettet herom.

Tilsidst vil jeg endnu sye til, naar Indpodningen her i Bergen har tage sin første Begyndelse. Borne-Kopperne yttrede sig imod Sommeren i Aaret 1765, og da kom en Præst til Byen, som indpodede henimod 40 Born. Man maatte vist takke denne Mand, hvis Stand og Embede bedre kunde bane Wayen for ham til at over tale endel af Indbyggerne til denne nye Opfindelses Udevelse, end naar det var sted af en Læge, som neppe derved havde undgaaet den Mistanke, at Egenmytighed og Fordeel maaske kunde være Drive-Hiulene allene til Indpodningens Recom mendation, Nutte og Forsvar. Man fattede saa meer Fortrolighed til ham, da han allerede tilforn i Trondhiem med en lykkelig Fremgang havde indpodet mange. Af hans Indpodede døde svende Born, det eene, som var tilforn meget sygelig, og tillige øste havde været behæftet med Convulsioner; og det andet blev sygt for Tænder. Vor vel disse Tilfælder skrives paa Regning af Indpodningen?

Merkværdigt er det ellers, at Borne-Kopperne her paa Ste det ikkun hvert 7de Aar pleyer at indfinde sig. Da jeg først hørte dette, vilde jeg ikke troe denne Fortælling, men skulle de i Aar komme, som man vist venter, saa har de riktig nok været saa periodiske den tredie Gang, siden jeg er kommen til Bergen. Denne Omstændighed funde tillige ansees som en nye Grund til at giøre Indpodningen endnu meere almindelig; thi man veed, at naar Borne-Kopperne træffer ikkun hist og her paa nogle enkelte Personer, de gierne ere godartige og ikke ødelegger mange Born; men græsserer de epidemisk, saa ere de meere farlige, river mange Mennesker bort, og efterlader hos en Deel en Lyde eller anden Svaghed, som Lægen sælden kand staske Raad for.

Da saaledes det første Skrit var gjort med Indpodningen her, og Børne-Kopperne indfandt sig igjen 1771, blev jeg anmodet af mange at indpode deres Børn. Under min Opsigt og Opvartering blev engang 103 fra 2 til 17 Aar indpodede. Ingen af dem alle fik sammenhældende Kopper, en Deel havde mange, i Særdeleshed de ældste, en Deel faa, og det gik lykkelig med dem allesammen, undtagen to, hvorfra den ene, som ikke kun havde faa og enkelte Kopper, som allerede mest vare astorrede, pludselig blev henrebet af en Stikslod, (Scatarrhus suffocatus) og den anden, ved en Bonde-Ammes U forsigtighed, paa den Maade sat Livet til, at hun, da Kopperne allerede var udslaet og fulde af Materie, og Barnet begyndte at faae Kvippinger, slog koldt Vand i Ansigtet, af Frygt det skulle faae Begavinger (Convulsions.) NB. Det var imod mit Raad at indpode dette Barn, da det ikke var et Aar gammelt, og jeg yttrede min Frygt for, at Tand-Arbejdet kunde slae sig til, og som maaske ogsaa var Aarsagen til de spasmotiske Træk, som Ammen var saa gestaet at helbrede med koldt Vand. Hos een slog Indpodningen albeles ikke an, men et Fierding-Aar derefter fik den samme de naturlige Kopper, som vare sammenhældende og i den højeste Grad ondartige, og blev ogsaa dodelige. Hos en anden endnu, som twende Gange var indpoden, fængte Koppe-Sæden ey heller det ringeste, og Tiden vil nu lære, om den skulle være een af dem, som aldeles ikke faaer Børne-Kopper.

Vaa Landet var Velærværdige Hr. Provst Krogh i Davigen i Nordfjord det første Redstab, som med Belsignelse udøvede Indpodningen paa 312 Personer, og Hr. Seiberg, Sogne-Præst i Glop-

i Gloppe, paa 207 Mennesker, og endnu en Bonde i Hr. Provs
Kroghs Kald, som indpodede 43. Af alle disse Indpodede,
som var 562 i Tallet, døde 4 Personer. En udførlig Beret-
ning herom kan læses i de bergenke Adresse-Esterretninger af 25de
Maj 1772.

Jeg forlader nu det historiske og den heele Venne-Krig, for
og imod Indpodningen, og vil gaae over til det, som er Hoved-
Oyemedet af dette lidet Skrift, som skal underrette dem paa
Landet, hvorledes de skal forholde sig for, under og efter Ind-
podningen, naar de savner Lægen eller andre fornuseige Folk, som
kunde veylede den gemene Mand.

Bed dem, som skal indpodes, har man siebse holdt for, at
en vis Forberedelse, og et Val af de Personer, som var bequem-
meste dertil, burde anstilles af den Indpodende. I Henseende
til den første har Erfarenheden viist, at mange Born, uden nogen
Forbereedelse, med den beste Lykke ere blevne indpodede. Det
synes derfor, at Forberedelsen i sig selv ikke skulle sigte saa meget
til Euurens lykkelige Udfald, men kunde giøre meere Mygte i at
forebygge og forhindre, at den ved andre indfaldende Hendelser og
Tilfælde ej skulle vanlykkes.

I Henseende til Vallet af de Personer, som er bequemmet til
Indpodningen, bør iagttages noyere Forsigtighed, deels for ej
at sætte aabenbar et Menneskes Liv i Fare, deels for ikke at paa-
føre Indpodningen en ufortient Bebreydelse og Vanrygte. Jeg
har læst et Sted, at man indpodede een, som var behæftet med
en ulægelig Sviinsot, for at helbrede ham derved for denne Svag-

hed, og Indpodningen befordrede hans Dob, som strax blev
strevet paa dens Regning.

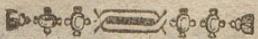
Dog alligevel findes de, som paastaaer at Borne-Kopperne beholder sit eget Lob, og ikke pleyer formænge sig med andre Sygdomme, hvis Grund er at finde i Blodets og Vædsterne Skarphed. Hr. Professor Camper i Groningen, anfører følgende: (*) En Læge vilde tage det i Betenkning at raade til Indpodningen paa suadanne Born, som var behæftede med den saakaldede engelske Syge; Udslet med Saar i Hovedet, og paa Kroppen, Windtorn (Spina ventosa) og videre, af Frygt at Blodets Skarphed kunde giøre Borne-Kopperne ondartige og dodelige; men da han var overbevist om, at alle disse Sygdomme med Kopperne intet havde tilfælles, saa stillede han nogle Forsøg an med at indpode en Dreng paa 4 Aar, som havde Windtorn (Spina ventosa) 2) en Pige paa 4 Aar, som havde samme Tilfælde. 3) en Dreng paa 5 Aar, som havde samme Svaghed, og 4) et Pi gebarn paa 3 Aar, som var meget trængbrystig (astmatisk) og på hendes heele Krop besat med Saar. Alle disse sik ilkul saa Kopper, da man dog efter Vædsterne Skarphed og Fordervelse maatte ventet dem sammenhældende og ondartige. Deels blevé fri for sin forrige Svaghed, deels beholdte den, dog uden at den blev bet mindst sie værre, men heller bedre efter Indpodningen. Saa lidet jeg kan indvende imod disse Forsøg, som Hr. Campers Erfarenhed ej allene stadsfæster, men ogsaa af Hr. Murray og Hr. Dimsdale, som Hr. Camper beraaber sig paa, billiges og roses, saa
kunde

(*) In seinen Anmerkungen über die Einimpfung der Blattern Pag. 23-35.

Funde alligevel intet bevæge mig til at indpode de med slige Svagheder behæftede Born, med mindre der herskede en almindelig Epidemie, og Kopperne vare i den yderste Grad ondartige og giftige, og det var Forældrenes absolute Villie, imod min Foresilfing og Frygt om et misligt Udsald, som verpaa kunde folge.

Jeg nægter ey, at det undertiden virkelig seer, at Borne-Kopperne blive en Lægedom for en eller anden Svaghed, og at Personer, som foriveyen vare i meget svagelige Sundheds Omstændigheder, efter dem er blevne fuldkommen helbredede. Men kan man vel med saa tilforladelig Dished forud see denne Virkning, at den skulle blive til en bevægende Grund at foretage Curen, pas et kun i Haabet havende lykkeligt Udsald ? Her bor Forbereedelsen i sør have Sted, her udfordres en Læges Skionsomhed og Indsigt, at udfinde og vælge de rette Midler, til at rense Leget med og giøre det bekvemt, saa at imodtage Indpodningen, at den kan spaae os en lykkelig Virkning, og svare til vor Attræae og vores Ønsker.

Jeg holder det vist for betenkligt, ja for farligt paa den Tid at indpode Born eller andre Personer, naar smitsomme Sygdomme, f. E. Blægang, Kighosie, Meslinger m. s., eller naar Borne-Kopperne selv allereude har grebet om sig, og ere meget ondartige og giftige. Men da de hos os har sine visse Perioder, og pleye ikkun hver 7de Aar at finde sig, saa ber vi strax i Begyndelsen tænke paa Indpodningen, thi da ere Kopperne gierne af en mildere Natur og Beskaffenhed, og blive først omfider, naar de udbreder sig overalt, meere ondartige og dodelige, hvilket jeg har, alle de Gange de har græsseret her i min Tid, iagttaget; da de første som sik dem, stedse gik dem taaleligere igennem, og een

af omrent 20 Personer kunde døe, men, naar de bare blevne almindelige og ligesom rasede overalt, da aabnedes de sorgeligste Scener, og af 8 eller 9 satte i det mindste een Livet til.

Hvad Alderen, som til Indpodningen bliver den passeligste, angaaer, saa ønsker jeg, naar det kan staae til mig, ikke at indpode under 3 eller 4, og ikke over 20 eller høyst 30 Aar. Men da Børne Kopperne, som jeg nyligen har erindret, her holder sine periodiske Tider, saa formeerer Familierne imidlertid, og der findes hiede gierne de fleste Born af en meget spæd Alder. Forældrenes Omhed og Omhyggelighed har onsket, at de først med de mindste maatte frelles ved Indpodningen for den Fare og Frygt, som de naturlige Kopper medfører; og da de mindste, naar de ældre blevne indpodede, maatte indsættes for den. Skiebne at blive besmittede af dem og fåae de naturlige Kopper, saa har jeg været usdøsaget at give esfer. Dog har jeg den seeneste Gang indpodet ikun fire som var Aarsgammel, og een som ikun havde tre Fjerding-Aars Alder, hvoraf den eene, som for er meldt, ved Aarsmens U forsigtighed satte Livet til.

Jeg veed vel, at endeel af de berømteste Læger i England anpriser Indpodningen i de første Maaneder efter Fodselen, eller ogsaa, naar Børnene have faaet de første 20 eller 24 Tænder. Men jeg tilstaaer gierne, at jeg vel neppe var at overtale til at indpode med god Willie et Barn paa 2 eller 3 Maaneder, uden at hvæve i en Slags Frygt.

I Henseende til Lusten, bor man vælge en tempereret Arets Tid. Hr. Tissot giver Enden af Sommeren, eller Begyndelsen af Høsten Fortrinnet til Indpodningen, da Børnene gierne befinder

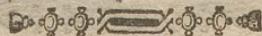
fig bedre, og ere friskere end om Vaaren. Den frie Lust, siger han, hvori de have levet, den Bevægelse de have giort sig, og de Frugter de have spist, giver dem en gunstigere Disposition og Bestoffenhed, end den er, som de har ved Winterens Ende, da de som oftest ere svagelige, og behøver derfor meere Forheredelse end om Høsten. Formedelst Børne-Koppernes periodiske Omgang hver 7de Mar, bliver denne Anmerkning ey passelig paa vores Land, med mindre de vilde begynde om Høsten at komme først til os; Thi saa snart Kopperne ytrer sig her, bor de, som vil lade indpode sine Born, henvitte sig af den første Lid, forinden, som i en Hast pleyer at skee, de udbrede sig og hastigen blive vondartige og meere giftige.

Jeg vil i korte Sætninger igentage mine forrige Anmærkninger.

1) De bequemelste Personer til Indpodningen, ere Born fra 3 til 12 Aars Alder, som ere friske og sunde, og saa levende og munter, som de af Naturen pleye at være udi denne Alder.

2) De Born, som have den saa kaldede Engelske Syge, en haard og tyk Mave, der lader frygte for indvortes Forstopper, som plages af onde Saar i Hovedet og paa Legemet, som ere trængbryllige, som piines meget af Orm, og som oftest blive angrebne af stærkt qabent Liv eller Diarrhe m. v., maa ey indpodes, med mindre de først fuldkommen kunde blive helbredede for deres Svagheder.

3) Skal Indpodningen foretages med ældre Personer, saa bor især ved Fruentimmeret iagttages en vis Lid, at de ey indpodes, naar just Naturen er i særde med at arbejde paa den betydes-

lige Forandringer i Legemet, som folger dette Kion. Men har den yttret sig først, saa er det allerbeleystigt at indpode strax, efter at Naturen har fuldfort denne Forretning. Frugtsommelige eller Barselfløner bør aldeles ej underkastes Indpodningen, uden at frygte for et ulykkeligt Udsald.

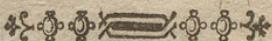
4) De Personer af begge Kion som ere besængte med en Æring, maa ej indpodes; De, hvis Farve i Ansigtet og paa Huden er guulagtig, og hvor det Hvide i Hynene viiser sig ureen og brandguul, de som har forstoppede Kærteler, (glandulae) som har Bleegsot; (chlorosis) de som har en høj. rød eller Purpur Farve i Ansigtet, og hvor Blodet ved alle Levigheder hastigen sliger op til Hovedet m. v. Alle disse har ej den fordeelagtigste Complexion til Indpodningen, og maa sætte os i Frygt for de betænkligste Tilfælde og farligste Forandringer under Cuuren.

Jeg gaaer nu over til Forbereedelsen selv. Den har endel Læger anset for en væsentlig Fornedenhed til Indpodningens lykkelige Udsald; En Deel holder for, at den ej gør noget til Sagen. Det sidste synes at blive stødfæstet af Erfarenheden, da mange Hundrede, uden Forbereedelse, med de lykkeligste Folger have overstaaet de indpodede Kopper. Ligesaas lidet jeg er for en overdriven og konstlet Forbereedelse med mange Medicamenter, ligesaas lidet vilde jeg undvære eller forsømme den i den rette Tid, og under de Omstændigheder, som fordrer den; Hos Born mindre, og hos vorne Personer meere, efter Bestaffenheten af deres Natur og Temperament.

De som vil vove det, at indpode eller lade indpode Born, som endnu faaer Die, maa vel see til, at de ey har haard eller forstoppet Liv. Aunnen eller Moderen, hvilken af dem som giver Bryst, bør een eller to Gange, 14 Dage før Indpodningen, bruge et passeligt Lapeer-Middel, og Barnet lidet Manna til Mavens og Tarmenes Renselse, Dagen før Indpodningen. Og skulle det have fugtige Vædster bag om Drene, saa maa de daglig rives sind, at de ey bliver torre. I øvrigt vil jeg her ey forglemme Hr. Kirkpatriks Anmerkning, som anseer et tort Hoved og torre Dren saaledes, at begge varer Indpodningen modbydelige.

Born, som have mistet sin Die, naar de sædvanligt ere over Mar gamle, tillige med dem som ere af 2 eller 3 Aars Alder, bli- ver allerede som oftest, og det alt for tidligt, tilladt at spise Kis, drikke Caffee, ja vel endog Wiin. Lænder faaer de, snart med megen Moye og Besværlighed, suart gandske let, og i Almindelighed plages de gjerne af Orm. Jeg vil troe, at ingen da vil raade eller tillade Indpodningen, imedens de ere under et smerte- fuldt og feberagtigt Landarbejde, eller plages af en virkelig Orm-Feber. Og omendskont disse Elsfælde ey vare tilstæde, og man vil have dem indpodede, saa er det fornuftigt, i 14 Dage for- veyen at bruge to eller tre Gange et Ormdrivende Middel, for, saa meget muligt, at giøre dem bequemmere til Operationen. Ere Born meget seede, og af en Svampagtig Complexion, (Constitutio Spongiosa et succulenta) saa har jeg funden den ameri- canske Bræk-Rod (Ipecacuanha) til nogle faa Gran, af en besyn- derlig god Virkning, til at rense Maven og Tarmene for den overslodige Slim, som de under denne Legemets Beskaffenhed sterkt plages af, og Indpodningen har været geleydet med de lyk- keligste Folger.

Maar

Naar Born har naaet den Alder af 6 til 12 Aar, saa har
 deres Diæt for det meeste været animalisk, det er: de har spist
 allehaande slags Kost, og dessforuden har deels deres Appetit til
 usunde Frugter, deels den Begierlighed efter det Søde, og efter
 Bagværk, endnu meere disponeret dem til Orm. Her maa, i
 den diætetiske Forberedelse, Kost, Caffe, Vin, Bagerværk al-
 deles blive dem nægtet. Og hvor der ere de mindste Formod-
 ninger, eller Tilfælde til Orm hos dem, saa maa man bruge de Mid-
 ler derimod, som ere overeensstemmende med deres forskellige
 Nature; og de maa nogle Gange, i 3 eller 4 Forbereedelses Uger
 renses med kisolende, syrlige og aabnende Laxativer; for Exempl.
 med Manna, Cremor Tartari, Glauberst Salt, Sennes-Blad-
 e, eller Tamarinder, og til sidst efter deres Alder, bruges nogle
 Gran af det med Svovel tilhæret Qvæg - Salv. (Calomel)
 Overalt bør i den sidste Forbereedelses Uge Livet stedse være bløde,
 hvilket best kand opnaaes ved en vegetabilisk Diæt; og naar de
 daglig spise, enten torre eller kaagte Plommer, uden Sennes-
 Blade. Omstændighederne kan ogsaa i denne Alder, kræve et
 lindt Bræk-Middel, naar man finder, at Maven er opfyldt med
 Slim, eller naar deres Aande lugter ilde, da man vil erfare, at
 Kopperne letttere slaaer ud, og geleydes af de lindeste Tilfælde.
 Til en Arealadning, hos saa meget unge Mennesker, tager jeg i
 Betænkning at give mit Samtykke; uden saa var, at en aaben-
 bar og stor Blodrighed, eller en ofte paakommende Næsebloden
 besalede os at foretage den, og da maatte ikke meer end 2 eller 3
 Thee-Kopper fuld astappes; men langt heller vilde jeg ønske, at i
 denne Alder maatte for kopsættes, eller underkastes Igler, naar der
 kunde paa Landet gives Leylighed dertil. Saa stor Fordeel det

er under Forbereedelsen, saavel som efter Indpodningen, at bestiene sig af en maadelig Bevægelse i frie Lust, naar Beyret ellers tillader det; ligesaa skadelige Virkninger har derimod en hæftig Bevægelse, og allermeest i Heeden; thi Lægerne erfarer det ikke saa seldent, at en overdrevne Legemets Bevægelse som oftest har skadelige, ja undertiden endog sorgelige Folger. Den bør dersør saa indrettes, at den gavner, og ey skader.

Endeligen kommer jeg til dem, som ere gandstæ fuldboerne, og meer eller mindre gamle. Her gives for det meeste foranderlige Omstændigheder, især ved dem, som af Naturen, og efter deres Temperament en spaer den beste Bequemhed til Kopperne, og tillige have været hengiven til Umaadelighed og andre lid-svævelser, som vel unægtelig ere hos mange af denne Alder ikke usædvanlig. Man kan vel neppe bære Twil om, at de fleste, som saaledes ere bestafne, maa ved den naturlige Besmittelse (infection) sætte Livet til, som efter Rimelighed, i en yngre Alder, lettere kunde blevne frelsie. Det falder af sig selv, naar disse vilde underkaste sig Indpodningen, at de noye, og paa en vel overlagt Maade maatte forberedes dertil, og i det mindste burde denne Forberedelses Lid, efter Grækernes Forkrist udvides, vedvare 2 til 6 eller 8 Uger, og udfordrer en Læges forsigtigste Skionsomhed, Duelighed og Erfarenhed. Personer, som henhører til denne Classe, naar de ere Blodriige, som vist nok de fleste ere, bør østere aarelades, dog saaledes, at Kræfterne derved ey bliver svækkede; Og da man bør giore sig Umage, for at formindsker, fortynde og forbedre Blodet, saa kan dette allene ske, ved at foreskrive den Hode, som frembringer en reen og mild Melk-Saft (chylus) der mindst kan give et Blod, som sættes saa hastigen i Fermentation og Bevægelse.

gelse. Ere de vandte til at spise megen Kost-Mad, især om Aftenen, sag kan man i den første Uge, for Grædviis at giore Forandringen, tillade det imellem; men i øvrigt bør de holde dem til Melke-Spiser; hidlige drakkende Sager ere forbudne Ting. I den anden Uge, og saa fremdeles, bør de ey spise Kost; deres Diæt kand bestaae af alt det, som kommer af Plante-Riget, og deres Drik kunde være enten tynt vel kaagt Bord-Øl, eller Vand blandet med suure Saftter, eller den her saakalbede Syre-Blande. Af først Gist, men ey saadanne, som ere rørlige, kan til-lades noget imellem at spise. De slags Planter eller Urter, som ere hidlige og skarpe, for Exempel: Log, Karse, Senney, spanske Peber m. v., ere ikke tienlige. Spinat, Sellerie, Kaal, Roer, Asparres, Salat m. f., opfylder med Nytte den Hensigt, til at forlynde og forbedre Vedsterne i det menneskelige Legeme. Alle modne Frugter, især de, som ere blandede med en Syrlighed, naar de ey spises i stor Mængde og Overslodighed, har si-geledes den ypperligste Virkning til at opnæae dette Maal. Denne Leve-Maade, eller Diæt, er i sig selv tilstrækkelig til at holde Livet aabent, og meere blods, saa det ofte ey behoves meere end engang i den sidste Uge, for Indpodningen, at bruge et afførende Middel; dog maa det være saaledes indrettet, at det ey maa sætte Blodet i Bevægelse, og giore Legemet sygt, eller mat. En saa mild og fastefuld Diæt slapper lind Trexlerne (Fibrae) og Hunden, og den Tilstand af Hunden, som mange Lægers Erfarenhed bekræfter, har ofte stoppet mange truende Tilfælde ved et overslo-digt Udsrag af Kopperne. Ved Fruentimmeret, saavel giste, som ugiste, bør man endnu iagttagte dette, at man indretter hos dem Forberedelsen saaledes: at Indpodningen selv folger 3 eller 4 Dage efter, naar den naturlige Renselse, hvilke dette Kost er under-

Kastet

Lastet, er forbie, og som stedse dersor lader formode en lettere vera paa folgende Sygdom, siden der bliver et Mellem - Rom af 3 Uger, forinden den ventes tilbage. Her forretter Naturen det, som Kunsten, eller Langetten skulle have giort.

Da Forberedelsen er saa magtpaaliggende; saa kan den ey for meget indprentes. Jeg igentager dersor endnu engang alt det, som hører dertil, i mueligste Korthed.

Den bestie Alder til Indpodningen, hvilket tilsorn er erindret, er fra 3 til 4, til 10 eller 12 Aar. Forberedelsen kræver allene en indskranket Diet, at den Spise, i 14 Dage eller 3 Uger, udvælges, som hverken er for meget nærsom, eller feed, eller saltet, eller skarp, eller kryddet. Er de, som skal indpodes, i denne Alder til Vanhæld blevne vandte til Coffe og Viin, saa maa dem nægtes begge Deele. Naar de aldeles ikke kand holdes fra Kied-Spise, saa kan man iblandt, i det høyste tillade noget af Kyllinger, eller unge Duer. De hos os sædvanlige Fiske fanges af Soen; beraf kan Kolier, Villinger, smaa Hysen, Smelter og de smaa Bergylter undertiden siene til en Forandring. Men Hovet-Diceten maa komme af Plante-Riget, og Træ-Frugter. Den bestie Drif i denne Alder bliver reent Vand, Melke, Blaudie, Valle af Melk, eller den her til Lands brugelige Syre-Blaudie. Men fordi jeg paastaaer en streng Diet, erindrer jeg tillige, at man ey maa deri gaae forvidt, eller lade Bornene sulte; thi Hensigten er denne: At Born efter Forberedelsen skal befinde sig lætte og muntre, men de skal ey misse deres Kræfter. Formoder man, at de i denne Alder ere meget Blodriige, saa bor de aare-lades, eller man kan sætte dem 3, i det høyste 4 Dager paa God-

der.

derne; og indgive dem efter deres Alder, ved Sove-Tid, lidet renset Salpeter. Denne Forsigtighed udfordres til at forebygge en Betændelse (Inflammation) som Koppe-Sæden, i stærke og meget Blodriige Legemer, læt kan forvolde.

Næst de Ling, som nu ere meldte, ere til sidst lunkene Hod-Bade, eller nogle Bade over heele Legemet i lunket Vand, under Forbereedelsen, og end og efter Indpodningen, af en betydelig og vidt udstrakt Nytte. Ved et lunken Hodbad leedes Vædsterne fra Hovedbet og Brystet til de nedre Deele, heele Legemet besordres derved til en mildere og jevnere Uddunstning, Huden bliver meere smidig og slappes lind, saa at Koppernes Udslet kan følge lettere og snarere.

Bed fuldvorne og ældre Personer kommer Badet endnu meer i Betragtning; thi der findes Huden i denne Alder meere tør, (Cutis Sicca) og Trævlerne sive, (Fibrae rigidae) som forvolder, at Kopperne meget besværlig og oftest med de farligste Tilfælde udslaaer. Maar man hos disse sogte først med en lind og ofte igjen tagen Rivning ataabne de tilsloppede Sved-Huller, (pori) saa vilde den derpaa følgende Uddunstning, ligesom en Dug, dersom jeg bør bruge disse Ord, giøre Huden smidig, og forsikre os om, at de med mindre Fare være i Stand til lykkeligen at overvinde de indpodede Borne-Kopper.

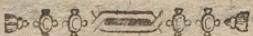
Indpodningen, til hvilken vi nu kommer, er en Operation, som enhver uden Vanstelighed kan forrette selv; Den kræver alle ne, at man søger at bringe lidet af Koppe-Sæden i Blodet; og dette seer, naar man skærer en halv eller imod en heel Tommes

Læng.

Laengde i Overhunden (cuticula) med en Lanzette eller Bistouri saaledes, at der viser sig allene i Saaret, naar det er giorligt, et blodagtigt Vand. Man kan ogsaa gierne slibe en Syenaal skarp dertil, for ey at indjage Bornene en Skæf ved Lanzetten. Bonden kan bruge sin Kniv i Mangel af en Lanzette. Man legger derpaa en Traad, som vel er igienemtrækket med Koppe-Materie, i Saaret, og bedækker det med Hest-Plaster og forvarer det med en Compresse og Bindsel saa fast, at Traaden ey kan forrykkes. Dette ligger i 24 eller 48 Timer urort. Skulde Saaret, naar man da borttager Traaden, give Vaedste fra sig, eller suppurere, saa legger man hver Morgen lidet Linuskav eller Carpen deri, men veder det ey; saa bliver det ikkun engang hver 24 Timer forbundet med Plaster og en myg Compresse derover, saa længe indtil Saarene suppurere, hvilket kan skee snart længere, snart forcere.

Til Traad, som skal legges i Saaret, tager jeg gierne hvid Silke, som jeg gior mig Umage for hos en sund Person, der har godartige Kopper, hvilke jeg med en Sax eller Naal har aabnet, naar de ere fuldmodne, at dyppe i Materien eller Voeret, at den vel kan trækkes igienem; siden svøber jeg Traaden i reent Papir og forvarer den i et for Lusten vel tilproppet Glas. En Tommes Laengde af denne med Koppe-Sæd besvangrede Traad, er nok til at legge i Saaret, og frembringer Børne-Kopper. Om den end var over et Aar gammel, saa kan man endnu indpode dermed, og den har ey mistet noget af sin Kraft, dog holder man for at være hedre, naar den ey bliver for meget gammel.

En Deel har paa en anden Maade sogt at indpode, ved at trække med en lidet spansk Blue en Blære, som klippes op, og

hvorudi Kraaden legges. Indpodningen slaaer lykkelig an, og man kunde saaledes, enten uformært, eller naar en var hange for et Saar, hvor lidet det end er, forrette denne Operation. Men man vil have bemærket, at Betændelsen, (Inflammation) efter den spanske Flu, kunde forvolde ubehagelige Folger, og trække Suppurationen meget langt ud.

De bequemmeste Steder til at rispe eller skære Overhuuden igennem, for at bringe Koppe-Sæden i Blodet, ere Armmene og Fodderne. Vil man giøre det paa Armmene, saa er det best halv anden Haandbred fra Skulderen indtil midt paa Albuen. Andre giøre det ogsaa i Midten fra Haandleedet til Albuen, men dette sidste kan have den Folge, at Saaret, naar det trækker længe Materie, efterlader sig et større Arr, som kunde ansees for en Slags Lyde, besynderlig hos Ernentimret, der gaaer blotte indtil Albuen. Paa Fodderneaabnes med Instrumentet Overhuuden ved Siden udvortes, midt paa Leggene. Hr. Tissot giver Indpodningen paa Fodderne Foririnnnet, og det kan ogsaa have god Grund, da Vædskerne mere leedes fra Hovedet og Brystet, og man kan vente derved, at Ansigtet og Halsen maatte blive befriet for mange Kopper, hvilket allerede var en stor Fordeel.

Naar Indpodningen er forrettet, saa er den Indpodede de følgende Dage endnu ganske frisk og munter, har sin sædvanlige Madlyst, sover naturlig og roelig, tager frisk Luft, naar Beyret er godt, og holder den under Forbereedelsen anordnede Diæt. Da Børnene gjerne kand falde, eller slaae og støde sig, saa mag man see til, at de i denne Tid ej faaer nogen Skade; thi ved saa-
dant Tilfælde kan, under disse Omstændigheder, Folgerne blive af meere Betydenhed end til en anden Tid.

Naar

Maar de ere indpodede paa Armen, saa klager de sædvanlig den 5te, 6te eller 7de Dag over Smerte under Axelen, og ere de indpodede paa Fodderne, saa faaer de gierne vndt i Læsken, og Kiærtlerne kan der ogsaa undertiden hovne lidet, som dog seldent varer over en eller to Dage, og bliver et sikkert Mærke, at de faaer Kopperne.

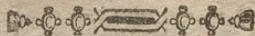
Det ved Indpodningen giorte lille Saar er meget foraandrigt; nu viser det i de første Dage intet Tegn til nogen Inflammation eller Rødhed, og alligevel slaaer Kopperne til den sædvanlige Tid ud; nu vædster det, og nu er det ganske tilgroet; Nu kan Saaret see meget rødt og inflammeret ud, og alt dette forsvinder igien; desvagtes har Indpodningen den forsonende Virkning. Jeg har stedse været opmærksom paa Urinen eller Vandet, det pleyer gierne den 6te, 7de eller 8de Dag blive tykt og falder i det guulagtige, sætter et Bundsfald, ligesom Vandet var oprørt med Meel. Hos disse har Sygdvommen været meget lidt, og de har ey faaet mange Kopper.

Hos en Deel virker Koppe-Sæden saaledes, at den allene udmerker sig med den sædvanlige Feber, den bemeldte tykke Urin, og de øvrige Tilfælde, men ey med virkelige Kopper, og da pleye Saarene meere end sædvanlig vædste og længere suppurere. Den 8de Dag har jeg hos tre af mine Indpodede seet, at de blevে ligesom ildrode over Arme, Fodderne, Ryggen og Brysset, ligesa i Ansigtet og paa Kindene; De sandt en Kløe over heele Kroppen, som endte sig med ganske smaae Blærer, der hastigen blevে torre og faldt af som Skæl; Disse sit ogsaa meget faa Kopper.

Skulde det hende sig, at man i 12 eller 14 Dage ej mærker det ringeste til nogen Sygdom eller Tilsælde, som helsi plever at møde de Indpodede, og at Saarene fra først af ere gandste tilsammeengroede, saa hør Indpodningen paa nyt foretages igien, ligesom den første Gang; og vilde det ej heller da lykkes, saa maatte Forsøget endnu engang igientages; og skulle det endnu igien staae fejl, saa har den samme enten allerede haft Kopperne, eller maa regnes iblandt de saa lykkelige Mennester, som aldrig skal saae dem.

Efter Indpodningen og indtil Feberen ytrer sig, bruges ej noget Læge- eller andet Middel, uden saa var, at den Indpode-
de imod Formodning skulle ved den foreskrevne Dict have haardt
eller endog bundet Liv, og da maa han hielpes med et Klysteer
eller Stikpille, eller han maa med Ebles- Grød eller kaagte Plom-
mer soge at befordre en blod Stolgang. Godbadet, hvis Nytte
og Virkning jeg i Forberedelsen har tilkiendegivet, hør ej heller
nu til sidesættet, men bruges om Morgenens, dog derved maa
iagttages, at Vandet allene er lunket; thi er det meget varmt,
saal har det en modsat Virkning, og forvolder Bevægelse og Op-
kaag i Blodet, i Steden for det skulle leede Blodet fra de øvre
til de nedre Deele, frembringe en roeligere Sovn, og befordre en
mild Uddampning. Hædderne sættes indtil Knæerne en halv eller
heel Times Tid i Vandet og rives deri lindt med Hænderue, og
holdes siden varme, efter at de ere vel astorrede.

Ligesom de naturlige Kopper kan være godartige og geleideude
snart med de lindeste Tilsælde og en ubetydelig Sygdom, og snart
igien med de ynkværdigste Forandringer og den allerhæftigste Feber,

saa findes hos de Indpodede ligeledes forskellige Grader i Svagheden, efter Temperamentets, Blodets og Vædsterne Beskaffenhed. Men neppe vil man finde ved de sidste noget Tilfælde saa vanskeligt, saa voldsomt og saa farligt, som ved de forstie.

Ved dem, som jeg har indpodet, har det endnu ikke henvist sig, at de ere faldne i Roserie, at de har faaet sammenlobende Kopper, at de har faaet en inflammations Feber, at Halsen har været inflammeret m. v., som dog, som oftest, folger de naturlige Kopper. Især har jeg en læst nogen Steds hos dem, der har skrevet om Indpodningen, at de Indpodede nogen Tid har faaet din hæftigste Smerte i Lænderne, som er en saa sorgelig Forløber af de sammenlydende Kopper, hvilke forlader ikke med det saa med Livet.

Nu vil jeg nærmere bestemme Sygdommens Begyndelse ved de Indpodede, og tillige anføre de Forholds Regler, som dor under Sygdommens Løb tagtages. Den fjerde Dag efter Indpodningen begynder Saarene hos de fleste at klee, snart mere, snart mindre, snart vædter de lidet, snart ey, snart seer de røde ud, snart ikke; De følgende Dage plejer Kloen tage til med en egen Kølle og Løben i Armen; Den syvende Dag tager gjerne ogsaa Smerten under Skuldrerne mere til, og Saarene begynde at suppure, og da plejer Urinen at blive tyk med et Bundsfald som Mel og Feberen har indfundet sig.

Den 8de Dag blive de sædvanlig for Alvor syge med Spimel, Hove pine, Frost og Gysninger i Kroppen, Tørste, Dræhed, Ellighed for Spise, som ofte ender sig med virkelig Opkastelse, eller stærk Begierlighed efter drakkendes Bare, som en mas nægtes

nægtes dem, og hvad som helst flere Forandringer kan være, som umuelig alle kan bestemmes og opregnes. Ved Sovnagtigheden indfunder sig gjerne en lind Sveed over heele Legemet, som baner Veyen til at Kopperne den 1ode eller 11te Dag efter Indpodning gen, uden Besværighed og noget voldsomt Tilfælde, ubbryder; og da er den febrilste Bevægelse i Blodet, som Pulsen giver tilkende, enten reent borte, eller endnu ikkun gandste svag at fornemme.

Undertiden ytrer sig fort tilforn, eller imedens Kopperne staae ud, Næsebløden, især naar de Indpodede ere vorne eller meget Blodriige. Disse har i Almindelighed en særdeles Spenning i Pulsen, Hovedpine, en fort foriveyen opsigende Rødhed i Kinderne og Kloen i Næseborerne.

I blandt kan hos nogle, fort forinden Kopperne ubbryde, indfinde sig de her saa kaledede Begævinger, (motus convulsivi) disse har jeg vel bemærket hos tvende Born, som var 3 Aar gamle, men ikke hos nogen af dem som har været ældre, og saa snart Pletterne kom frem i Ansigtet, forsvandt de gandste, og Sygdommen var uden videre Vanskelighed og Fare.

Jeg kan her ey forbigeage den høyst skadelige Vanee og For-dom, som hos de fleste i Almindelighed hersker, at de indgive de Enge hidlige Sager, f. E. Mod, Viin, Brændeviin, Theriac s. s. v., for at drive Koppe-Giften, som de foregiver, fra Hierret ud paa Kroppen, at de holder dem i en quælende Heede, og ængsifulde forhindre dem fra en vederqvægente frisk Luft, ja vel endog grave dem ligesom ned i Sengklæderne, til at besordre Sveeden. Denne Behandlings Maade kan ey andet end føre utallige Mennesker til Graven, og de ellers godartigste naturlige

Borne. Kopper maa forvandles til de vnbartigste og allergistigste. Jeg kan ey nok raade fra alt, som i mindste Maade kan hidse Blodet og sætte det i Bevægelse. Den Syge bor hellere holdes i en ksligere Lust end i formegen Varme.

Naar de Indpøede ere blevne syge, og Feberen ytsrer sig, saa laber jeg imod Astenen legge en Grød under Fodderne, som er lavet af Suurdey og Senneps-Trøe, ligemeget af hvort; ders til kommer en Spise-Skee fint Salt, som altsammen vel øltes med Viin-Ædike, at det bliver som en Grød; Deraf smørres en god Tomme tyk imellem tynt Linnet og legges lunket under Fodderne, og forvares med et Bindsel, at det ey kan fælde af; om Morgenen tages det af igien og legges attor paa imod Astenen, naar man med Viin-Ædike har besugtet det, indtil Kopperne slæe ud, da Feberen gierne er standset. Dette befrier Hovedet fra Pine, svækker Feberen, forvolder en roeligere Sovn, besværer den naturlige Uddampning, og forhindrer tillige, at ikke mange Kopper bryde ud i Ansigtet.

Skulle Feberen være meget stærk, og den Syge have haardt Liv eller aldeles være forstoppet, saa maa man ey töve længe med at bruge et eller to Klysterer om Dagen; naar de paa Landet ikke ved at lave og applicere dem, saa bruges i Stedet derfor en Stikpille, som bringes ind i Ende-Tarmen, hvilken ligeledes besværer en Abning; dog beholder Klyster siedse Fortrinnet.

Imedens den febriske Bevægelse er i Blodet, saa plages de Syge meget af Heede og Torsie; De har en ureen Tunge, ond Smag i Mundten, og en Ekkelhed for Spise. Naturen fordrer her alt det, som kan afsløre Heeden og lædste Tørsten, og den Begier-

Begierlighed maa opfyldes. Paa Landet kan det saa kaldebe Syre blande ansees som et virksomt Middel i disse Omstændigheder, og den Syge kan ey driske formeget deraf. Man kan med Vijn-Edike give Vandet en Syrlighed, og forsøde det noget med Sukker eller Honning. For dem, som er meere fræsen, og for at giøre dem Smagen ret behagelig, kan laves en formildrende og kiolende Syale-Drik, eller Julep, efter Hr. Professor Friis Rotbølls Forstrift, da man tager en halv Goutellie rindende Vand, kommer deri 80 til 100de Draaber af Vitriol-Spiritus, og forsøder det efter Behag med Moorbaer eller Hinnebaer-Syrop, med Kirsebaer eller Valmuer-Saft eller Honning. Dette ledster Tørsten, tempererer Geber-Heeden og formerer den naturlige Uddampning til den Syges storsle Lettelse. Dette er allene at iagt-tage, naar de bruger disse suure Sager, at de maa holde sig fra Melk, for ey at faae Smerte eller Knibinger i Tarmene. Til Forandring for Børnene haves ogsaa paa Apoteket til samme Hensigt Morseller No. 17, som ere lavede af Citron-Saft og Sukker, eller en Syrop af Mandbler med Byg-Vand og Sukker. No. 7. Vorne kan bruge hver 3die eller 4de Lime det kiolende Pulver No. 6.

Næsebloden opkommer undertiden fort forend Kopperne slaaer ud, eller imedens Koppernes Udstag vedvarer. Sædvanligt hænder dette sig allene hos Vorne, som ere meere Blodriuge. Saalænge dette tilfælde ey kommer i en hæstig Grad, bor det ikke standses. Den Syge forandrer allene, dersom man har tilladt ham Vijn-Valle at driske, denne Drik med et syrligt Byg-Vand, Melissen-Thee eller den nylig anførte kiolende Julep. Men skulle det være sterket og svække den Syge, saa maa man vel undersøge,

om man har haardt eller endog bundet Liv, i hvilket Tilsælde et kislende og lindt aabnende Klysteer vil giøre en ypperlig Virkning. Hodbadet har her ligeledes sin store Nyte, da det leeder Vædsterne og Blodet fra Hovedet til de nedre Deele. Overalt er denne Næsebloden saare sjeldan af farlige eller truende Folger, og kan allene under meget indskrænkede Omstændigheder kreve en Mareladning, om hvis Nødvendighed dog ickun Lægerne bør og maa domme.

Naar de her så kalde Begavinger (motus convulsivi) skulle paa komme, saa bør man en forsømme at tage sin Tilsugt til et Klysteer, og legge den ovenmeldte Senneps-Grod (Sinapismus) under Hodderne. Ellers pleye de holde op, naar Kopperne udbryde, da ere gierne Tegn til gode Borne-Kopper; men vedvarer de, efter at Udbrydelsen er forbie, saa ere de farlige, og spaae ey meget godt. Man vogte sig for den skadelige Vane, at slaae holdt Vand i Ansigtet, og erindrer sig Ammen, som saaledes uskyldigen helbredede et af de indpodede Born.

Dersom den Syge skulle falbe i Naserie, med hæftig Hovedpine og rade Dyne, er tillige Blodriig, og ikke kiender noget til en usædvanlig Akaen i Næseborene, hvilket er et Mærke til en suart parselgende Næsebloden, som er meget usædvanligt, og derfor bør at falle fra en lidet Forvirrelse, Orhed eller Mimring; saa maa ey forsømmes ataabne ham en Maare paa Hoden: ikke heller vilde jeg tove længe, med at lægge spanske Fluor paa Lægene, for saa hastigen, som ikke kunde, at leede Blodets voldsomme Bevægelse til Hovedet, derifra til de nedre Deele. Han bør driske ofte af den ovenmeldte kislende Julep, at Uddampningen

gen tillige derved kunde formeeres og besordres. Ellers har dette Tilfælde meest alleene Sted hos Vorne, som faaer de naturlige Kopper, og indfinder sig saare sielden ved de Indpodede.

Naar de Syge har Ekelhed, og Tilbørelighed til Opkastelse, saa kand dette allene besordres med varmt Vand, eller slap lunken Thee, for at forthnde og bortskaffe udaf Maven de deri værende Skarpheder og Ureenligheder. Sielben kræver dette Tilfælde et virkelig Brek-Middel, og forsvinder gierne, saa snart Kopperne udtryde.

Har Feberheeden holdt ved i 3 Dage, og Kopperne ikke faaer ud, eller sidder, som de falder det, imellem Skind og Kiod; saa er enten Feberen for svag at drive dem ud paa Legemets Overflade (Superficies corporis) eller Kopperne ere faldne paa Nerverne; da der gierne ytrer sig nogle krampagtige Bevægelser: I Henseende til det først, kan en god Spise-Ske af Canarie-Seet, eller rhinst Viin indgives, eller Viin-Walle imellemstunder drikes; derved besordres Koppernes Udbrydelse: Og i Henseende til det sidste, har Hr. Professor Friis Rottbølls campher Pulver No. 11. en onskelig Nytte, naar et eller to deraf tages. Udvortes kommer man til Hjelp med spanske Gluer, som her viser sig besynderlig virksomme.

Disse under Feberen anførte Tilfælde, ere de værste, som kand mode; men sielden møder de i nogen betydelig Grad hos de Indpodede, hvor Kopperne i Almindelighed findes gode, og Tilfældene meget linde, at der neppe hos be flesie behoves andet end en fortyndende syrlig-lunken Drif, og Roelighed i Sengen.

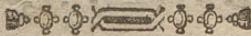

Saa snart Kopperne have slægt ud, saa sylder Blærene sig i saa Dage med en thud og klar Materie, og naar de ey har for mange Kopper, saa er Suppurations Feberen ved de Indpodede meget svag, og neppe Bevægelse eller noget Oprør i Pulsen at fiende; da den derimod ved de naturlige Kopper er meget stærk og forbunden med de farligste Tilfælde. Kopperne Suppurere ellers ikkun lidet, og blive snart modne. Maar man finder, at de i Ansigtet ere torre, saa indtages igien et Laxer-Pulver af samme Sort, som man har brugt under Forberedelsen, No. 1, efter 5 eller 6 Dages Forløb igentages det samme Middel, og dermed forsakes endnu en eller flere Gange, ligesom den Indpodedes Omstændigheder kan udfordre det. Maar de førstie 2 Laxativer ere brugte; saa tillader man lidet mere Frished i den foreskrevne Diet, at de nu imellem kan spise en Suppe, som er lavet af ung Kalve-Kød, Duer eller Høns; men jeg erindrer her tillige Hr. Professor Friis Rottbølls Formaning: at man maa gaae Gradvæis frem, og ikke strax fra en mayer Diet holde Fasiela-vens Mandbag.

De ved Indpodningen gjorte Saar ere sielden gandske lægte eller tilgroede forinden Kopperne fremkommer; dog kan ogsaa dette iblant hende sig. Hos endel vædste de meget lidet; men hos andre igien suppurerer de meget stærkt, og Materien falder sharp og i Overslodighed. Maar saa er, da maa de flittig om Afteten og Morgenens forbindes. Maar Suppurationen er over, og Kopperne blive torre, saa pleye ogsaa Vædkerne i Saaret formindskes, hvilket endnu meere bliver ved de i Enden af dette Skrifte ansorte Laxer-Midler No. 1 og 2 besyndret.

Er Suppurationen i Saarene meget stærk og tilslige skarp, saa hender det sig ofte, at der voxer vildt og blodende Kiod i Saarene. Hertil bruges brændt Allun til at tære det bort og holde Saaret reent. Sielden trænger man til et kraftigere fortørende Middel. (Causticum) Denne Udvext eller vilot Kiod kan meget forekommes, med at forbinde Saaret uden Linstas eller Carpen, men allene med et Plaster, som sælges paa Apoteket, under Navn af Empl. de lapide calaminari; dette renser Saaret og stopper den overflodige Flugtighed. I disse Omstændigheder udfordres endnu hver Ste eller 8de Dag et Laxer-Middel, No. 1 eller 2. Sædvanlig tilgroer Saaret imellem 20 og 30 Dage; men det kan ogsaa hos nogle holde sig længere åbent.

Jeg har hos 3 af mine Indpodebe erfaret, 14 Dage efter at de lykkeligen havde overstaaet Svagheden, at 2 af dem fik en stor Bynde under Armen, og den 3die lige under Hagen. Jeg finder hos dem, som har skrevet om Indpodningen, at dette Tilfælde ey er saa ganske rare. Jeg formoder, at enten nogen Fejl i Diæten, eller Forsommelse af de anordnede tienlige Laxer-Midler kunde være Aarsag til, at saadan Samling af tilbageværende Sharpe Vædster sætter sig paa et eller andet Stæd. (metastasis materiae peccantis) Jeg brugte for disse Bynder et Omslag eller Caplasma, som blev lavet af Hylle-Blomster, nogle Løg af hvide Lillier med stødte Hvede-Kavringer, som maatte tilsammenkages i Melk til en tyk Grød. Denne blev imellem en Linnen Klud lagt varm paa Bynden, indtil den var blodgivrdt, da den jo for jo heller maatte aabnes, den samlende Materie udtaumes, og siden med en tienlig Salve, eller Plaster No. 18, forbindes og læges.

læges. Den i disse Svuller samlede Materie var usædvanlig
skarp og ødende. Jeg lod dem ey allene i disse Omstændigheder
læpere hver 5te Dag, men brugte ogsaa imellemunder China Ex-
tract, oplost i Hylleblomster Vand No. 19, med øyensynlig
Nytle.

Dr. Professor Friis Rottbøll ansører endnu en Anmerkning,
som blev ham meddelt af Dr. Hof-Chirurgus Wohlsert, hvilket jeg
her tillige bor anføre: Foruden de ovenanførte Bylder komme og
undertiden Rod-Samlinger (depots) nu paa et nu paa et andet
Sted; de give sig pludselig og paa engang tilkiende, da man fin-
der paa det Sted, hvor de have samlet sig, en bølgagtig Bevæ-
gelse (Fluctuatio) ved at anrøre dem; Hunden, som de sidde un-
der, er ey, som ved Bylder, rod og antændt, men har sin sæd-
vanlige Farve; de indfinde sig saavel i de konstige, som naturlige
Kopper, men ere til al Lykke ey sædvanlige. De maa uden al For-
haling aabnes, saosnart man finder den i dem indholdne Mate-
rie bevægelig; thi sætter man det op, kan Materien paa faa Ti-
mers Tid anrette stor Skade, ved at giøre sig mange Veye, og
forderve de omliggende, saavel bløde, som haarde Deele.

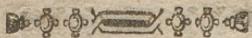
Jeg har nu, saa meget mig har været muligt, søgt at op-
lyse, i Henseende til de Indpodede, alt hvad andre Lægers Jagt-
tagelser har lært mig, og hvad jeg ved mine egne har selv hørt
Leylighed at erfare. Men da det, ligesom af mig tilsorn er erin-
dret, ey har været min Sag, at overtale nogen til Indpodringen,
eller raade fra samme, saa kunde jeg med rette bebrejdes for
ikke at være upartisk, naar jeg sluttede denne Afsandlig, uden
at berøre de naturlige Børne-Kupper, og uden ligeledes at bestem-
me

Se det Forhold og den Behandlings-Maade, som bør iagttages ved samme. Thi ey alle Mennesker ere af et Sind, og folgeligen vil ventelig ey heller alle bestemme sig for Indpodningen. Jeg skylder dersor Publicum den Pligt at være ligesaa oprigtig i det ene, som i det andet.

De naturlige Borne-Kopper har sine forskellige Grader, og ere snart mindre snart mere farlige, saavel i Henseende til Personers Natur, Temperaments og Vædskernes Beskaffenhed, som ogsaa tillige i Henseende til deres almindelige Smitsomhed og Omgangs-Syge.

1) Bliver en Person syg af Borne-Kopper, som har spændte Fibrer (Fibrae) meget og tykt Blod, saa folger en stærk Betændelse, (inflammatio) hvorved snart Lungen, snart Hiernen, snart Halsen eller andre Deele inflammeres; og naar en Nare aabnes, saa viser sig et tykt, og ligesom med en hvid Hinde overtrækket Blod; i hvilket Tilfælde man nodsages, efter den Syges Omsændighed, oftere at aabne Narene, naar den Syge ey i Raserie, ens ten skal bortrives eller quæles af en Betændelse (inflammatio) i Lungen. Pulsen hos disse slaaer hastig, er spændt og meget fuld under Øslelsen; den Syges Mand er heed, fort og besværlig, Feber, Heeden meget stærk, Urinen høyrød, Tørsten usædvanlig stor, Tungen tor og ureen, Smerter i Hovedet, over Ryggen, i Nyrene, og Lemmerne meget hæftig. Under disse Tilfælde kan den Syge uden Nareladning, neppe undgaae Døden. Dog er min Mening ey ved alle Anfaerd af Kopperne uden Forstiel strax at tage sin Tilflugt til Nareladning. En Læge kan allerbest bestemme dens Nødvendighed.

2) Kop.

2) Kopperne yttre sig undertiden med alle de Tilfælde; som høgst sædvanlig indfinde sig ved en tærende eller Nerve-Feber (Febris lenta) Den Syge er længe foriveyen ikke ret vel; han krammer, som man siger; Livs-Anderne ere matte og nedslagne, Pulsen er svag, slaaer hastig og uordentlig; Ansigtet er bleegt og indfaldet; Urinen rød og mest uden Bundsfald; den Syge torsier ey meget, har lidet Heede; alle Lemmer ere tunge og skælve; han har en bestandig Ekkelhed, og Tilbøjelighed til Opkastelse, m. v. Disse Tilfælde kand undertiden vedvare i 7 og 8 Dage, og ende sig omsider med Borne-Kopperne. Men denne Art er gierne bleeg og indfalden, hæver og sylder sig ikke med Materie, saasom andre Kopper; De bliver ey fuldmodne, ere stedse slade og bløde under Hølesen, og løbe ofte sammen som i store Vandblærer, der ere fulde af en tynd Vædske, (ichor) og bliver saaledes indtil det sidste. I Ansigtet faaer disse Kopper først en bleeg Dopnings Farve, og forvandler sig siden til en sort, fæl og fast med Ansigtet sammenhængende Huid, som spaaer en vis Død.

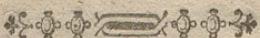
3) Undertiden ere Borne-Kopperne tillige forbundne med en ondartig eller Flek-Feber. I denne Tilstand er Blodet gandste oplost; sorte eller blaue Plætter udtryrder imellem Kopperne, der folger tillige Bloden (haemorrhagiae) paa forskellige Steder; Koppe-Blærerne blive sorte, og strax efter at de ere udkomne, blodige, og det hender sig ofte, omendstant den Syge ey har mange og tillige særlidte Kopper.

Her seer vi cabenbar tre Sorter af en Feber, som kan komme med Koppe-Gistens Besmittelse i Legemet, og den sunde Fornuft giver tillende, at det ene ey kan behandles som det andet, men

men at hver især udkræver Lægens Skionsomhed, Omsorg og en forskellig Lægemaaade, ligesom den Syges Omstændigheder og Svaghedens Natur udfordrer det.

I blant har Borne-Kopperne til Forløbere, forinden Feberen ytrer sig, en lidet Mattighed i Legemet, mindre Appetit til Spise, den sædvanlige Munterhed tager af, den Syge bliver genug til at sveede meget, han forandres noget i Ansigtet, og seer mat ud i Øynene; derefter folger først afverlende Gysninger og Heede, og omsider en stærk Frost, som kan holde ved een, to eller tre Timer, snart længere, snart kortere. Et Frosten over, saa angribes han af stærk Heede med Hovedpine, Smerte i Lænderne, og enten kasier virkelig op, eller føler siedse en stærk Ekelhed. I denne Tilstand forbliver han nogle Timer; derpaa falder han gjerne i Sveed, da Feber-Heden lidet formindskes. Derefter er den Syge noget bedre, men ikke destomindre meget mat, nedfagen, plages af Hovedpine, Ekelhed, og vil siedse sove; dog indtræffer dette sidste Tilfælde sædvanligst hos Børn under 6 eller 7 Aar.

Feberens Aftagelse varer ikun kort, og indfinde sig imod Aftenen igien med de samme Tilfælde, og ender sig paa samme Maade. Saaledes spiller den sin Rulle i 3 eller 4 Dage, og da begynder de første Koppe-Wetter under Sveeden, som har endet Feberens Anfaerd, at slae ud, sædvanligst først i Ansigtet, derefter paa Hænderne, Halsen og Brystet. Saq snart denne Ubrydelse er forbie, saa standses Feberen gaudse, naar Kopperne ere godartige. Den Syge ligger i lind Uddampning, Udsætter formeerer sig efter Haanden paa Ryggen, i Siderne, over Under-

livet og paa Fodderne; naar de i Mængde bryde ud under Fod-
erne, saa forvolder de, naar Suppurationen folger, en meget
hæftig Smerte, fordi Hunden der er saa tyk og haard.

I blandt fornemmet den Syge, den første og anden Dag
efter Udbrydelsen, endnu Feber-Heeden imod Astenen, og da
faaer han gierne mange Kopper; men naar Feber-Heeden efter
den første Udbrydelse aldeles holder op, saa kan dette ansees som
et godt Tegn, at han ikke faaer mange Kopper.

Koppernes første Udslet er smaa rode Pletter med en hvid
Pris i Midten, som efter Haanden bliver større, og omkring hvil-
ken Redheden udbryder sig videre og videre. Ligesom de tiltage,
saa blive de hvidere, og har gierne den 6te Dag efter Udbrydelsen
naaet sin fuldkomne Storrelse, og ere ganske fulde af tyk Mate-
rie; siden faae de en guul Farve, modnes, bliver torre og falder
af i Skorper; Dette skeer efter 10 eller 12 Dage fra den Lid, de
kom ud. Og da de ikke alle paa engang bryde frem, saa torres
de ey heller alle paa engang, men efter Haanden, ligesom de faae ud.

Hunden maa nødvendig af Kopperne spedes og strammes,
den bliver dersor undertiden, hvor Kopperne sidder, rød, glind-
sende og torrere, efter Koppernes Mængde snart mere, snart
mindre, og siden Kopperne udbryde først i Ansigtet, og der naaer
sin fuldkomne Storrelse, saa bliver det undertiden saa stort og
opsvulmet, at det faaer en føl og forstrækkelig Adseende, og lige-
ledes gaaer det med Halsen og Dynene, som aldeles tillukkes.
Ligesom Kopperne torres efter Haanden, saa formindskes Hævelsen
i Ansigtet og gaaer bort. Derefter indsinder Hævelsen sig paa

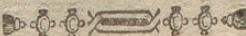
Hæn.

Hænderne, og om sider paa Hodderne, ligesom Kopperne naer den fuldkomne Storrelse.

Naar den Syge har mange Kopper, saa ytrer sig paa nye en Feber, imedens Suppurationen begynder. Denne er den farligste Lid i Sygdommen, og kommer imellem den 2de og 13de Dag. Den Syge plages af megen Tørst, Heede og Bevægelse i Blodet, Smerte over heele Legemet, og ved ey, for Uroelighed, hvor han skal ligge. Og ere Tilfældene mere hæftige, saa faaer han ingen Sovn, han taler over sig eller raser, er overmaade bespændt om Hjertet, og iblandt er han ligesom føleslos; og, naar han doer, saa quæles han enten af en Stikflod, (Catarrhus suffocatus) eller ender Livet i Sove-Syge. (lethargus)

Pulsen slaeer i denne Periode overmaade hastig, og da Hænderne plejer være saa stærkt ophævede, saa friedes den meget lidet under Høleslen. Den allerstorsie Fare forestaaer, naar Ansigtet og Halsen med Hovedet er meget opsvulnet. Men ikke for har Hævelsen begyndt at falde i disse Deele, Kopperne i Ansigtet at torres, og Hunden at krympes sammen, forend den febrilste Bevægelse i Pulsen bliver meget svækket og Faren formindskes. Har den Syge ikkin faa Kopper, saa er denne Feber saa ubetydelig, at man øste neppe fornemmer dertil.

Føruden de nu ommeldte Tilfælde, indtræffer ogsaa undertiden andre, som fortiner ikke mindre Opmerksomhed. Den Syge bliver iblandt angrebet af en hæftig Pine i Halsen, naar Feberen er stærk, som kan vedvare to eller tre Dage, og forvolder, at han med Maye og Besværlighed kan svælge eller synke, og er. Sygdommen meget haard, saa bliver det ham fast umueligt at svælge det

ringest ned. Man troer at Kopper, som sidde ind i Halsen, vil
udbryde, men det er for det næste en Feyltagelse; Denne Smerte
kommer oftest, forinden Udslettet indfinder sig, og giver hellere
en Betændelse (Inflammatio) i Halsen tilkiende. Holder denne
Smerte noget længe ved, saa kommer dette tillige til, at den Sy-
ge spytter meget og saa overflødig, at det betager ham Søvn og
Hvelighed. Dette Tilfælde sees seldent, naar den Syge er ung
og Svagheden ey for streng, og selden bliver det ude, naar Syg-
dommen er haardere og den Syge over 8 eller 10 Aar gammel.
Det er overmaade hæftigt, naar den Syge har mange eller sam-
menlebende Kopper, og tillige er fuldvojen eller gammel, og quæ-
ler og plager ham meere end alle de andre. Tilfælde ved Svaghe-
den, da det ester nogle saa Dage gør Læberne, Tungen og heele
Munden indvortes Hindelose. Men i hvor meget dette Tilfælde
end er den Syge ubehageligt og besværligt, saa er dog denne Ud-
tommelse ham til stor Nutte og Fordeel. Smia Born veed intet
eller meget selden noget af dette; men saa kan de i dets Sted an-
grives af Diarræ; dog hender dette sig ey saa ofte, som den mes-
gen Spyten eller Salivationen hos de store og vorne.

Born af 3 til 6 Aar, eller noget derover, angribes ikke selo-
den af Begavinger, (motus convulsivi) som man kalder det her,
forinden Kopperne udbryder. Dette Tilfælde er ey affarlige Fol-
ger, men heller spaer gode Kopper, saa fremt det ey forvoldes
af andre Omskændigheder i Legemet. Men kommer disse convul-
siviske Bevægelser, naar Kopperne have slaaet ud, og de slaae
ind igjen, eller de indfinde sig ved Suppurations Feberen, saa er
Haabet kun svagt, at Livet kan frelses.

Naar Næsebleden, som ofte skeer, under den første Feber
paakommer, saa bør man ey frygte; thi det er meere tialigt end
stadeligt, og maa ingenlunde sivppes med sammentrækende Mid-
ler, (adstringentia) men hellere, dersom det var i alt for stor
Overslodighed, ictkun bruges Godbad af lunket Vand og Melk,
eller et Klysteer, saa fremt den Syge kunde have haardt eller end-
og bundent Liv.

Man kan i Almindelighed vense mange Borne Kopper, naar
de Syge fra Begyndelsen blive strox angrebne af forskellige hæfti-
ge Tilsælde paa engang. F. E. Naar Opkastelsen holder stedse
ved, Smerten i Lænderne øengsler den Syge i en høyere Grad,
han quæles af bestandig Uroelighed og Beængstelse, naar hans
Dyne, som man figer, ere meget Sharpe og glindende, og naar
Born ere usædvanlig sovnagtige og stedse ligge som i en Ovale,
og Kopperne allerede udslaer den anden Dag i Sygdommen; thi
man har bemærket, at, naar Udsloættet i denne Svaghed kommer
meget tiilig og hastig, saa er den meere farlig, og naar den kom-
mer langsom og efter Haanden, saa ere mindre stemme. Folger af
befrygte, naar kun den langsomme Udbrydelse ey reyser sig af en
alt for stor Svaghed, som jeg for har meldt om, at Kopperne yt-
tre sig undertiden med alle de Tilsælde, som indstude sig helst ved
en tærende eller Nerve. Febris lenta.)

Paa Landet findes ofte Born, som den heele Tid gaaer ud i
frie Luft, og spise ligesa godt, som i deres friske Dage, imedens
de har Borne-Kopper; Disse kreder ingen Feber, Kopperne slaae
ud, vorer og modnes, uden at de holder ved Sengen eller erfare
nogen Forandring i deres sædvanlige Sovn og Appetit. Men

beknagtet burde disse ikke gandste overlades til deres frie Willie og til den stærke Begierlighed efter Spise, da der forekommer niste Exempler iblandt dem, som har været af mange og farlige Folger.

Jeg igentager her, hvad jeg har erindret ved Indpodningen, i henseende til Behandlings Maaden med de Syge i de naturlige Kopper. Da man har seet, at Kopperne udtrynde, naar den Syge falder i Sveed, og at han derefter befinder sig bedre, saa har man troet at kunne bevise den Syge en stor Velgierning, naar man sogte af alle Kræfter at twinge Naturen til denne Udtsmelle.

Til at naae dette Maal, indgiver man de Syge Theriae, Mød, Grændeviin, Viin, et meget stærkt Öl, som kaldes Præsing, m. v., for at bringe dem i Sveed og at drive, som de siger, Koppe Gisten ud af Blodet. Hvor farlig og skadelig denne Behandlingsmaade er, lærcr Erfarenheden dævære alt for meget. Man prove fun denne og den nedsatte Behandlingsmaade, som erfarene og forvistige Læger raade til, saa vil man vist en længe berørke sig paa at vælge den sidste. Alle hidlige Sager indvortes og udvortes, megen Varme i Værelserne og tunge Seugklaeder, som den Syge ligesom begraves i, ødelegger utallige Mennesker, hvis Liv kunde blevne frølste, naar de iskm havde faaet reent Vand med lidet Eddike i, og vare blevne holdte i en meere krolig og frisk Lust. Er det dersor nogen angelegt at vedligeholde den Syge, saa maa disse hidlige Midler gandste forkastes, som, naar de ey dræbe den Syge, i det mindste gør Sygdommens Hæftighed større, og Folgerne meere farlige. Jeg veed hvor vanstreligt det er at udrydde en gammel Fordom, som har saa meget rødfæst sig, besynderlig blandt den gemene Mand. De fortiene der-

for

for at Falbes det menneskelige Kions Velgjørere, som soge af alle
Kræster, med fornusige Foresilliger, at svække den, indtil man
om sider kunde vinde en fuldkommen Seyer over den.

Nu vil jeg gaae over til Kuuren selv, hvorledes den bør indrettes paa Landet, og de Midler anvendes, som i Enden af dette
lidet Skrift ere angivne.

Saa suart man hører at Kopperne ytre sig i Mørheden, bør
de, som ej endnu har haft dem, strax behynde at holde den un-
der Forberedelsen Pag. 28 forestrevne Diæt, bruge Badet, og
Ugentlig engang i det mindste Laxeer-Pulveret No. 1, eller Laxeer-
Drikken No. 2, eller Pillerne No. 3. Skulle man have nogen
Mistanke til Orm, saa bruges i de Dage undertiden Laxeeringen af
Orm-Latværgen No. 5 hver Aften ved Sovetid, og om Morge-
nen fastendes. De som ere Blodriige, aarelades tillige, for at
formindsket det overslodige Blod. Har de en beest Smag i Mun-
den, lugter deres Mandelinde, eller er Maven opfyldt med Uhumst-
heder, Slim og skarpe Vædster, og Tungen ureen, saa kan de
Dagen efter Aareladningen bruge et lindt Bref-Pulver No. 4.
Falder de nu enteligen i Feberen, saa maa den Syge (jeg taler
her om vorne) aarelades igien, som iblandt efter Feberens og
Tilfældenes Bestaffenhed meere end engang igentages, bruge Af-
tenen og Morgenens Godbad, legge Matten over under Hodderne
Senneps-Groden No. 17, drikke meget enten af Valle eller Vand,
som er gjort syrlig med Eddikke eller Saftsen No. 8, eller han
bruger hver 4de Time et af de kioslende Pulver No. 6, for at tem-
perere Feber-Heeden, og dagligent et eller to Klysterer, naar Na-
turen ikke selv hjälper til Stolgangen. Man maa ikke tringe den

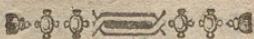
Syge at ligge, naar han kan eller vil være uden for Sengen; han maa ikke holde Hovedet meget varmt, ikke heller bruge varme og ykke Kleeder; i Værelserne maa si dse holdes en meget lind og jern Varme, og undertiden derudi forskaffes en frisk og reen Luft. Allene imedens Kopperne udbryder, bor han holde sig i Sengen i to eller tre Dage, at Naturen ikke forhindres i sin Gang og sine Virkninger. Godbuet sættes tilside, saa suart Kopperne komme frem.

Hos maas Born under 8 Aar trænger man ey saa ofte til en Aarelædning; og skulle man finde, at de være meget Blodriige, saa kunde man heller sætte dem to eller tre Igler, som paa Landet findes i de friske Vande eller Elver, paa Godderne, da denok suer saa meget Blod, som kan være nok til at formindste dets Overflodighed og leede det mere fra Hovedet til de nedere Dele. Naar Born har Afsky for Medicamenterne, saa kan dem gives af den kiolende Syrup No. 7, og de maa lokkes til at drikke meget enten af Valle eller Thee med Melk udi. Livet maa daglig holdes aabent, og naar dette skulle mangle, saa bruges om Morgen og Aftenen et Klyster af Melk eller Valle med Olie og lidet Sukker udi, og kan dette paa Landet ey finde Sted, saa laves en Egg. Blomme med lidt Salt udi en Klub, og bringes i Endetarmen.

Indfunder sig Svagheden, som Pag. 48, 2) er melbt, saa bør man ey tænke paa at aarelade den Syge; thi derved vilde Kræfterne mere svækkes, og Naturen betages de faa, den har under disse Omstændigheder, til at bringe eller drive Kopperne ud paa Legemets Overflade. (Superficies corporis) Imidlertid behandles den Syge saaledes, at man med syrlig og fortyndende Drikke No.

I søger at dæmpe Feberheeden, og ey taaler at han har bundent Liv, men hielpes derfra med linde Klysterer; thi i denne Tilstand finder purgerende Midler ey heller vel Sted. Ere fire Dage forbie, og ikke Kopperne slaaer ud, eller de sidder ligesom indgravne i Huden, saa maa man see til at understøtte Naturen med et lindt Bræk Middel No. 4. Giver det tillige en Abning neden til, saa er det saa meget desbedre; men seer det ikke, saa sættes et Klysteer to eller tre Timer efter Virkningen, for at rense Tarmene fra de deri vorrende Uhumskheder, som ofte kan holde Koppernes Udsigt tilbage.

Giver den Syge efter dette lettet og noget opmuntret, slaaer Pulsen meere ordentlig og ey soa meget mat, og Kopperne kommer bedre ud, saa seer man det an med ham, men kiender han ingen Lettelse eller Forbedring, saa maa man uden Forhaling sætte ham spanske Gluer No. 9 paa Læggene. Nu holder man op med den syrlige Drif, og bruger, som et lindt, syrlende og uddriyende Middel, Valle, som laves med Viin, No. 10 eller hver 4de Time en god Spise-Skee fuld rhinst Viin, og hver 3de eller 4de Time et Campher Pulver No. 11, som den 8de Dag kan forsættes med China No. 12, og vedmed fortsaeres indtil Kopperne og Feberen er forbie, og da faae den Syge Laxeer-Driften No. 2, hvilket 3 eller flere Gange hver 6te Dag igentages. Naar Kopperne lobe sammen i store Blærer, saa maa man ey forsomme ataabne dem, og med en i lunket Vand eller Melk fugliggiort Gramp faae den tynde Bædste ud, og igentage det samme, naar de med nye Bædste opfyldes igien, at denne skarpe Materie ey Fal gaae tilbage i Blodet igien, eller fordrive de underliggende Kist-Drele.

Bed disse Kopper kan indfinde sig endnu andre Tilfælde, som ere farlige, og umueligt alle kan forudsæes og opregnes, og derfor især udfordrer en Læges Raadsførelse, naar den kan habes, som dog her til Lands neppe vil være at faae, da han med god Samvittighed ey kan forlade sine mange Syge i Byen.

Om det som Pag. 48, 3) meldes, at Krisler, Flekfeber m. f. kan hætre sig tillige med Kopperne, vil jeg kort erindre dette, at Behandlingsmaaden bliver den samme, som nyeligen er anført, dette allene undtagen, at den Syges Drif stedse kan være syrlig, og at han stedse maa bruge China-Pulverne, eller et Decoet deraf med den indianiske Slang-rod, (Serpentaria virginiana) som ester No. 13 tillaves.

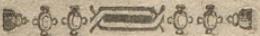
Undertiden forekommer det, at det begyndte Udslæt af Kopperne hastig slaaer ind igien. Dette Tilfælde er meget farligt, og den Syge maa ingenlunde, ester de gamle sædvanlige Fordomme, med hidlige, spirituelle eller volatiliste Midler behandles; men man bør strax legge spanske Gluer No. 9 paa Læggene, og glade ham drinke varm af No. 14 hver halve Time, eller østere en Theekoppe fuld med nogle Theeskeer af Saften No. 8, og har han samme Dag ikke hast Aabning, saa sættes ham tillige et Klysteer.

Den Smerte i Halsen, som Pag. 51 meldes om, kan lindres ved et Gurgel-Vand No. 15, som de Syge undertiden varme gurgler sig med, eller holder det nogen Tid i Mundten, og spytter det siden ud igien; er Halsen ey tillige Huudeloss, saa kan dette Gurgel-Vand giøres lidet syrlig med Viin, Eddikke eller nogle Theeskeer fulde af Saften No. 8. Men er Halsen Huudeloss, saa kommer

Kommes i hver Theekoppe nogle Theeskeer Rosen, Honning, og den Syge maa desuden driske Havre, eller Byg, Suppe, som formedelst dens Sliumagtighed formilder og lindrer Pinen i Halsen.

Det farligste Tilfælde, som man har at frygte for, er, naar Hænderne ikke vphovner strax efter Spytingen, som tiltager til den 11te Dag, derpaa igien plejer at formindskes, bliver tykt som et Kjern, og, da Hævelsen falder siden i Ansigtet, gænde op hører; thi da horner Halsen, og Svælget tilstoppes, at den Syge staar hvert Dyeblit Fare for at blive qvalt. Aarsagen til dette Tilfælde er Koppe-Materiens Tilbagegang, (retrocessio materiae variolosae) og Spyters Ophold. Dette kan hænde sig i den mindre Art af sammenlobende Kopper; men jo værre disse ere, jo sildigere kan ogsaa denne sorgelige Forandrings maaude, undertiden kan den komme først den 14de eller 17de Dag, ja vel endnu senere.

Her er ingen Tid at forsomme, og man maa hellere forivehen ligesom tilberede de Deele, hvor man skal vente Hævelsen; Det er derfor godt, fra den 1ode til den 14de Dag at legge Haanden og Armen indtil Albuen nogle Gange om Dagen en halv Time eller længere enten i sunket Vand allene, eller halve Deelen Melk og Vand. I dets Sted kan ogsaa bruges Cameel-Blomster, som kaages med storbte hvide Kavringer i Melk til en tyk Grod, og legges imellem en Dug varm om Hænderne og Armenene, indtil Albuen. Dette Omslug kan, naar Spyttet standser og Halsen vphovner, giøses meere virksomt med at formænge nogle Spiseker fuld malet Senneps-Frøe med Groden og lægge det varmt paa. Under Hodderne legges tillige Senneps-Groden No. 17. Gurgel-Vandet No. 15 maa stittig bruges, og, foruden Gurglin-

Gurglingen, iblandt indsprytes i Halsen, samme bør ogsaa tillige lunket indtrækkes eller indsprytes i Næseborene, for at faae Lu:t og besordre en frie Nandedræt. Er Pulsen meget hastig og haard under Golelsen, Heeden stor, Hals- og Linding-Narerne banke stærk, Hovedpinen meget hæftig og Nandedrættet meget tungt og besværligt, saa maa man ey forsomme, om mueligt, at komme den Syge til Hielp med Nareladning. Forstanner Nareladningen hverken Hielp eller Lindring, saa beroer det sidste Haab paa et lindt Bræk-Middel No. 4, som, da den Syge ey vel kan svælge Pulver, maa indbindes i en Klud, og derpaa slages en halv Pægel kaagende Band, og trække en god halv eller heel Time, og Decoæter drikkes. Man har meere end engang erfaret, at dette Middel har frelst Livet, løffet Hævelsen i Hænder og Hodder frem, og paa nyt igien besordret den saa tienlige Spytning. Men det vilde være ilde giort, om man, naar den Syge desuguet dode, ville siden sige, at han var dræbt af Bræk-Midlet, da dette vist ikke er Skyld deri. Efter Bræk Midlets Virkning sættes endnu ved disse sorgelige Omstændigheder spanske Fluuer paa Læggene, og en i Nakken, for at forebygge stærk Raserie, og, om mueligt, at bringe den tilbagegangne Koppe-Materie fra de indvortes ødele Deele igien til Legemets Overflade. (Superficiem corporis.)

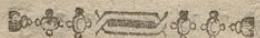
Dynenes Tillukkelse er ogsaa et Tilselde, som indtræffer, naar Sygdommen er hæftig; den beste Lindring forestaffes den Syge med at legge undertiden en Svamp, som i lunket Melk, eller Melk og Vand sammenblandet, er giort vaad, paa Dynene, da den lindrænde Varme af Melken stiller meget den brændende Smerte og Stramming deri. Dynenes Rødhed og andre Folger, som østeste ytter sig efter Sygdommen, forhindres best,

at den helbredede Syge ikke strax overlader sig formeget til sin Appetit, og holder nogen Tid en streng Diet, og ikke forsømmer nogle Gange med Laxeer. Midlet No. 1 eller 2, fuldkommen at rense de i Maren og Larmene tilbageværende Uhumstæder. Hos smaa Born tillukker Dyrene sig snart fra Begyndelsen af, og samme Middel, med Svamphen, forstanner dem den beste Lindring.

Endnu et Middel bor jeg ej forglemme, som udmaerket sig i en dobbelt Henseende, deels at forhindre dybe Ulcer, og vedligeholder Ansigtets naturlige Liniamenter, og deels endog at svække Suppurations Feberen. Dette bestaaer deri, at man i Ansigtet, saavel, som paa Legemet, saa snart Kopperne ere modne, det er: naar de ere hvide og begynde lidet at gulne, og den rode Ring omkring dem er bleven bleeg, aabner dem med en fin Sax, Lancette eller Naal, som aldeles ikke forvolder den Syge mindste Smerte, og med en i varmt Vand eller Melk inddyppet Svamp torrer den udkomne Materie vel af. Dette igentager man saa ofte, som Kopperne syldes igien med ny Materie, hvilket gierne skeer i 4 eller 5 Timer, og saaledes kan denne Operation være 4, 5 eller 6 Gange fornoden.

Med at aabne de modne Kopper og udkomme den deri værende Materie, forebygges, at Maaddet eller Materien ev saa dybt æder under sig, og efterlader de føle Ulcer, som vanlydner Ansigtet, og for hvilke Fruentimret især gierne ønsker at sættes i Sikkerhed. Dernæst forhindrer man, naar Koppe-Giften paa denne Maade efterhaanden ligesom astappes, at det ikke gaaer tilbage og trækker sig ind igien i Blodet, hvorved tillige ej en ringe Fare bliver forekommet. Endeligen opnaaes dermed ogsaa dette:

at

at den hæftige Strammen i Hjuben lindres, Hævelsen i Hovedet og Halsen formindskes, og Vædkernes friere Omlosh befordres. Vil man ey folge dette Raad, saa kan Strammingen ogsaa lindres med at besyrge Kopperne med sod Glode, Mandel-Olie eller Salven No. 15, som med en Venne-Gær, eller en lidet Pensel appliceres. Dog beholder det første Middel dog Fortrinnet, og dens udvildede Nytte og Fordeel maa falde enhver let i Dynene.

Under heele Sygdommen, og især ved Suppurationen af Kopperne,lettes den Syge meget, naar han i det mindste hver anden Dag stifter Linnet. Dette er tillige en af de Fordomme, som af en taabelig Frygt for at forkoste den Syge, har rodfæstet sig hos de fleste. Er Linnet vel torret og asbdampet, og den Syge strax, naar han har byttet reent paa sig, drinker en eller to Thee-Kopper varm Thee med Ciron-Sast, eller 3 til 4 Thee-Skeer fuld af Sasten No. 8 i hver Koppe; saa har han aldeles ingen Fare; og man beviiser ham heller dermed en sand Belgierning. Det, som jeg tilforn har erindret, igentager jeg her endnu tilsidst: at man stedse bør sørge for at staffe den Syge frisk Luft, saa meget muligt er, eller i det mindste forbedre den med de raadne Uddunstninger opfyldte Luft saaledes, at man ofte røger med Gene-Bær i hans Værelse, og bestækker Gulvet med Edike, eller slaae den paa heede Muur-Steene, at Dampen deraf fordeeler sig i Kamineret, hvor den Syge ligger.

Jeg har intet meldt om indvortes Smertelindrende eller Sovnbefordrende Midler, som roses saa meget af en Deel. Det er langt fra, at jeg skulle forkaste dem, som skadelige eller farlige, naar de forsiktig bruges i den rette Tid, og efter Tilsældenes Beskaffenhed.

klassenhed. Men disse Midler bor alleene være Lægernes Forstrift forbeholden, hvis Indsigt og Skionsomhed maa bestemme, under hvilke Omstændigheder de kan finde Sted; thi de blive ofte dodelige, naar denne Erindring ey iagttaages. Allerhøst ere de høystfarlige i den anden, eller Suppurations Feberen, hvor den konstige Søvn bliver en Gift, og ingen Vedervægelse.

Jeg overlader nu til den gunstige Læser, hvad han selv behager at vælge, enten han vil bestemme sig for, eller imod Indpodningen. Om begge, saavel de konstige, som de naturlige Borne-Kopper, har jeg giort mig Glid for at give ham en fuldstændig Undervisning. Begge har jeg faaledes skildret, som de forekommer under Svaghedens Løb. Opnaaer jeg mine Danskere Maal, at dette lidet Skrift opfylder mit Haab, nyttel og gavner Bergens Stift, saa seer jeg det an, som den fuldkomnest Belonning for mine Gemøyer, som har været ligesaa langt fra Eresyge og Pralerie, som fra en uedrig og lastefuld egen Nytte og Fordeel.

Til Slutning erindres, at de under hver Nummer anførte Lægemidler bekommes paa Svane-Apoteket i Bergen, hos Hr. Apoteker de Besche, som af mig har faaet Opskriften dertil. Men, naar det eene eller andet Middel forlanges, saa maa han tillige blive underretet om Personens Alder, hvorefter Medicamentet, i Forhold med dens Aar, af ham blive lavet, og, hvorledes det skal bruges, noye paaskrevet.

- No. 1. Laxer-Pulver.
- No. 2. Laxer-Drik.
- No. 3. Laxer-Piller.
- No. 4. Lind Bræk-Pulver.
- No. 5. Latverge mod Orm.
- No. 6. Kiolende Pulver.
- No. 7. Kiolende Syrop.
- No. 8. Saft imod Tørst og Feber-Heeden.
- No. 9. Spanske Bluer.
- No. 10. Viin-Walle laves: at man tager een eller to Potter frisk Melk, og, naar den kaager, kommer man deri nogle Sleer rhinst Viin, gammel eller ung frank Viir, og naar saa Melken er brussten, assiles Wallen fra Østen, hvilken den Syge drinker lunket eller varm.
- No. 11. Campher-Pulver.
- No. 12. Campher-Pulver med China.
- No. 13. China Decoet med den virginianste Slange-Nod.
- No. 14. Urter til Thee eller et svagt Decoet.
- No. 15. Gurgel-Vand, som laves paa følgende Maade: Man tager 3 eller 4 guule Nodder, og 8 eller 10 Eigener, sticer dem i stykker, og kaager dem i 2 Potter Vand, et halvt Kvarteer, assiler det og forsøder det ester Behag med Honning.
- No. 16. Lindrende Salve.
- No. 17. Tempererende Morseller.
- No. 18. Rensende og lægende Plaster, naar Bylden er blevet gabnet.
- No. 19. Mixtur med oplost China-Extract.

Tryk-Feyl.

Pag. 7 I Moten: Sl. læs See.

- 19 1ode Linie, saa meer læs: saa meget meer.
- 20 4de Linie, engang læs: den Gang.
- 27 5te Linie, Læger-Middel læs: Læger-Middel No. 2
1ode dito, modbydelige læs: modstridige.
- 28 26de Linie, at i læs: at de i.
27de dito, underfases læs: bruges 2 eller 3.
- 30 19de Linie, blods læs: blodt.
24de dito, den Tilstand læs: denne Tilstand.
- 55 2den Linie, Forestilliger læs: Forestillinge.
23de dito, Senneps Grøden No. 17, læs: Senneps
Grøden som Pag. 40 er beskrevet.
- 59 27de Linie, Senneps Grøden No. 17, læs ligesaa Sen-
neps Grøden som Pag. 40 er beskrevet.
- 62 5te Linie, Salben No. 15, læs: No. 16.

